

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Henrik Berner: Gyldenløvernes våbener og de deraf afledede	153
Herman L. Løvenskiold: Et avladssegl med Archiboldus' våpen i Alstahaug kirke	164
Heraldica varia	167
Nya kommunvapen i Norden	169
Heraldisk litteratur siden sidst	177
Kongresser i Cambridge og Wien	195
Niels Juel: Reflexioner kring några gamla sigill, deras komposition och symbolik	197

Gyldenløvernes våbener og de deraf afledede

Af *Henrik Berner*

DANMARK må – også rent heraldisk – desværre betragtes som værende kun en provins af Europa – specielt Frankrig, England og Tyskland har langt bedre udviklede regler for heraldisk våbenføring og gennemfører disse regler langt mere konsekvent, end vi gør det.

Dette gælder spec. de såkaldte bitegn. Disse kendetegner våbenets bærere som værende yngre sønner, tilhørende yngre linier eller af uægte byrd. Man kan skelne mellem to typer bitegn: De egentlige samt bitegn i videre forstand.

De egentlige bitegn består af særlige, udelukkende til formålet anvendte figurer, der lægges ovenpå det ordinære skjold. Bitegn i videre forstand kan fremkomme på mange måder: Mest almindeligt ved en ændring af det antal, i hvilket en figur normalt forekommer i skjoldet, eller ved en ændring af farverne, ombytning af figuren med en anden, der i formen nærmer sig den først anvendte, eller andet.

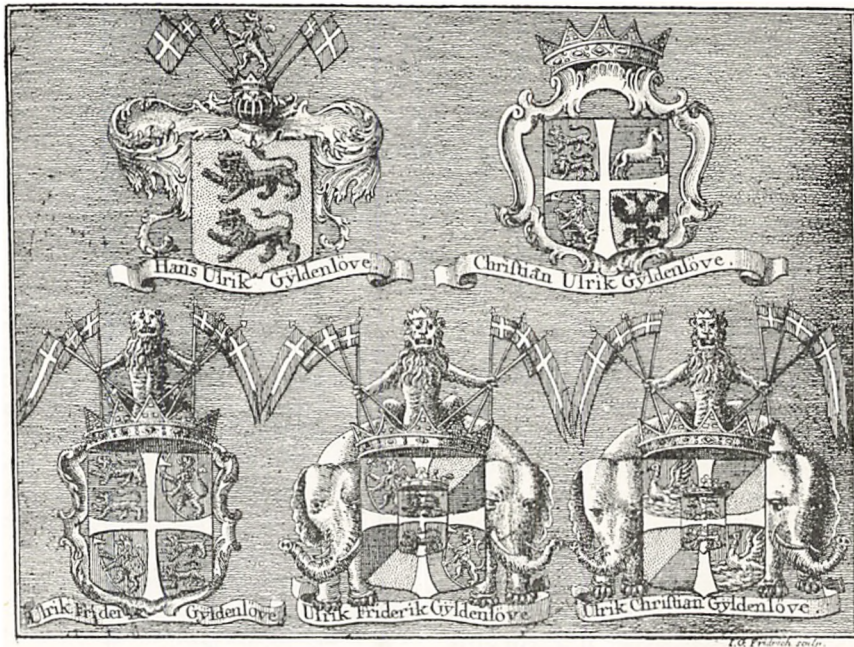
Indenfor den officielle danske adelsheraldik kendes kun eet eksempel på benyttelse af egentligt bitegn: Det våben, der 1676 tildeltes hr. Hannibal Sehested's uægte søn Jens Steen Sehested, og som viser det fædrene skjold belagt med en guld sinister skråbjælke. Derimod kendes en del eksempler

på benyttelse af bitegn i videre forstand – dette gælder især indenfor kongeslægten, hvor det bedst kendte eksempel formentlig er hertug Abels våben med de to ukronede leoparder, omgivne af hjerter, d.v.s. en reducere af kongevåbenet og oprindelsen til det senere så velkendte slesvigske våben med de to løver uden hjerter.

Lejlighedsvis forekommer særlige kongelige nådes- og ærestegn, hvis afgrænsning til bitegn i videre forstand kan være vanskelig at drage – i denne forbindelse kan nævnes de våbener, som i nogle tilfælde tildeltes de kongelige maitresser.

Som gode eksempler på benyttelsen af bitegn i videre forstand indtager våbenerne tilhørende »Den Gyldenløve'ske Familiekrede« en særpræget stilling og et vel afgrænset område.

Efter tilgængelige kilder havde Christian IV bl. a. tre uægte sønner med navnet Gyldenløve: Christian Ulrik (1611–1640), Hans Ulrik (1615–1645) og Ulrik Christian (1629–1658). Kun for Hans Ulrik stadfæstedes et iøvrigt overordentlig smukt våben: Rødt skjold med et hvidt kors lagt på to over hinanden gående, af guld og blåt delte løver, på hjelmen en oprejst guld løve omgivet af fem røde faner med hvide kors – løverne (spec. deres antal) og det hvide kors må opfattes

1. Kobberstik af J. G. Fridrich fra Tycho de Hofman: Historiske Efterretninger om Velfortiente Danske Adelsmænd, deres Stamtavler og Portraiter III, Kbh. 1779, p. 221: Den Gyldebrandtske Families Historie. — For alle fem våbengivelser er — ukorrekt — anvendt den »antikke« krone, der er forbeholdt greverne af Danneskiold. I øvrigt bemærkes ved det første våben, at korset mangler, og at farveangivelserne er forkerte. Det andet våben er et ikke-officielt alliancevåben for Ulrik Frederik Gyldebrandt, gift 3° m. Antoinette Augusta grevinde af Aldenburg. Det tredje våben har forkerte farveangivelser, og ved det fjerde og femte våben bemærkes det, at løverne i hjerteskjoldet — ukorrekt — er anbragt foran korset. Dette har åbenbart været almindeligt brugt.

som bitegn i videre forstand, afledte af det danske kongevåben.

Som det nedenfor skal vises, kom dette våben til at få omfattende betydning ved senere nydannelser af våbener for kongeslægstens uægte sønner og deres efterkommere.

Med Margarethe Pape havde kong Frederik III sønnen Ulrik Frederik Gyldebrandt, der naturaliseredes i 1655 uden officiel fastlæggelse af noget våben. Han gjorde militær karriere, der 1677 endte med udnævnelsen til

feltmarskal, ligesom han på andre felter indlagde sig talrige og store fortjenester i fædrelandets tjeneste — især huskes han for sin store indsats som statholder i Norge.

Ulrik Frederik søgte sit liv igennem tre forskellige våbener. Oprindelig — det vil formentlig sige efter naturalisationen i 1655 — et våben mægtigt til det ovenfor omtalte for Hans Ulrik Gyldebrandt fastlagte våben (løverne ses dog her ovenpå korset).

I 1671 fik han af sine godser i

Brunla amt oprettet grevskabet Laurwigen, for hvilket der fastsattes et særskilt våben: Blåt, hvori en kronet, hvidspættet leopard i en krum guld hellebard – direkte afledt af det norske våben og altså endnu et eksempel på benyttelsen af bitegn i videre forstand. Herefter benytter Ulrik Frederik Güldenløwe et sammensat våben: Et ved et smalt kors firdelt skjold, i 1° og 4° det oprindelige gyldenløve'ske våben med de to løver og korset (der lejlighedsvis udelades), i 2° og 3° grevskabet Laurwigens våben; skjoldet hviler på tre + tre krydsvis lagte dannebrogspaner. Dette våben kan ses over porten ud mod Nyhavn på Charlottenborg, der opførtes for Ulrik Frederik i årene efter 1672.

Måske i 1679 dannedes hans tredje

2. Hans Ulrik Güldenløwes våben, der ligger til grund for de senere dannede Güldenløve-våbener. Tegnet af Fr. Britze for Danmarks Adels Aarbog 1937. Gengivet – ligesom fig. 14 – med venlig tilladelse af foreningen til årbogens udgivelse.

3. Portræt af Ulrik Frederik Güldenløve (1638–1704) malet 1662 af Frans van Mieris d.a. (1635–1681). Statens Museum for Kunst, inv. nr. Sp. 565.

våben, der – som anført af Grandjean i hans »Dansk Heraldik« – »i Almindelighed betragtes som hans«: Et ved et smalt hvidt kors firdelt skjold med grevekronet rødt hjerteskjold med det oprindelige Gyldenløve-våben, i 1° og 4° grevskabet Laurwigens våben (nu løve i stedet for leopard), 2° og 3° skrådelt fra sinister; på skjoldet en grevekrone, hvori sidder en guld leopard med dannebrogspaner; skjoldholderne: To bag skjoldet fremkommende, hvide elefanter.

Sammenhængen mellem disse Gyldenløve-våbener er jo åbenbar – for det sidstnævntes vedkommende er tilkommet de to hvide elefanter som skjoldholdere, utvivlsomt yderligere et bitegn i videre forstand som kendetegn på den kongelige byrd, hentet som de sikkert er fra Elefantordenen.

4. Udsnit af fig. 3. Det våben der formentlig antoges i forbindelse med naturalisationen 1655 og benyttedes indtil oprettelsen af Grevskabet Laurwigen i 1671, jvf. fig. 6.

Inden vi forlader Ulrik Frederik Guldensløve skal nævnes et uofficielt våben, som er gengivet i det gamle adelsleksikon med henvisning til Rostgaards Danske Vaabenbog: Et ved et kors firdelt skjold, 1° to løver, 2° en springende hest, 3° løve i krum hellebard, 4° en dobbelt-ørn. Dexter halvdel (1° og 3°) er direkte taget fra Ulrik Frederiks våben som greve af Laurwigen, medens sinister halvdel (2° og 4°) viser elementer fra det aldenburg'ske våben — Ulrik Frederik blev i 1677 3. gang gift med Antoinette Augusta, grevinde af Aldenburg. Denne familie fører et firdelt skjold med delt hjerteskjold: Dobbelt-ørn henholdsvis to røde bjælker i guld (= greverne af Oldenborgs våben — Aldenburg afledt af navnet Oldenburg), i hovedskjoldets 1° og 4° en hvid, opspringende hest, i 2° og 3° tre røde roser; tre hjelmtegn: I dobbelt-ørn, II tre strudsfer, III en halv oprejst løve. Det omtalte, ikke officielle Gyldenløve-våben kan derfor må-

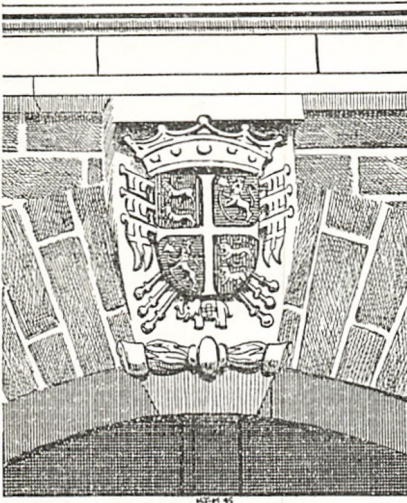
ske opfattes som en slags alliance-våben med en kombination af de to parters våbener, der her hjemme er meget sjældnen, idet alliance-våbener her i landet som bekendt som regel fremtræder som to mod hinanden skråstillede, selvstændige våbenskjolde, medens man særlig i England ofte ser alliance-våbener fremstillet som én kombination af dexter side af mandens våben og sinister side af kvindens.

Også Christian V havde nogle Gyldenløve-børn. Med Sophie Amalie Moth fik han en del sønner og døtre, der 1679 naturaliseredes og tillagdes navnet Guldensløve samt tildeltes titlen grever og grevinder af Samsø.

For Sophie Amalie Moth oprettedes i 1677 grevskabet Samsø med følgende våben: Rødt, deri en svømmende,

5. Plade i ovn på Langesø, Fyn, fra Brunlans Jernværk, Norge. ULRICH FRIDERICH GULDENLEW ANNO 1687.

6. Ulrik Frederik Güldenløves våben over Nyhavnsporten på Charlottenborg i København, opført i årene efter 1672. Gengivet efter tegning af Kai Thorning-Madsen i Helge Christensen: *Heraldiske Minder i København*, N. C. Roms forlag, Kbh. 1945.

kronet, hvid svane med krone om halsen. Samtidig ophøjedes Sophie Amalie Moth i grevestanden, og der tillagdes hende følgende våben: Et ved et hvidt kors firdelt skjold med grevekronet rødt hjerteskjold: Grevskabet Samsø; hovedskjoldets 1° og 4° blå, deri to over hinanden liggende, kronede guld løver, 2° og 3° rødt og guld, hvori henholdsvis en krone og et rødt hjerte omsat af otte mindre, røde hjerter – også i dette våben finder vi elementer fra det danske rigsvåben: Det hvide kors, løverne og hjerterne; sidstnævnte kan muligvis henføres til kongelige æres- og nådestegn.

For de nævnte Gyldenløver, grever og grevinder til Samsø, fremsattes 1679 følgende våben: Et ved et smalt hvidt kors firdelt hovedskjold med greve-

kronet hjerteskjold: Det sædvanlige Gyldenløve-våben (to løver bag et kors), i hovedskjoldets 1° og 4° grevskabet Samsø's våben, 2° og 3° skrådelt fra sinister; på skjoldet en grevekron, hvori sidder en kronet guld leopard med dannebrogspaner; to hvide elefanter som skjoldholdere – alt tydeligt dannet over samme læst, som det under Ulrik Frederik Güldenløve anførte våben, her er blot grevskabet Samsø's våben benyttet på samme sted som før grevskabet Laurwigens våben.

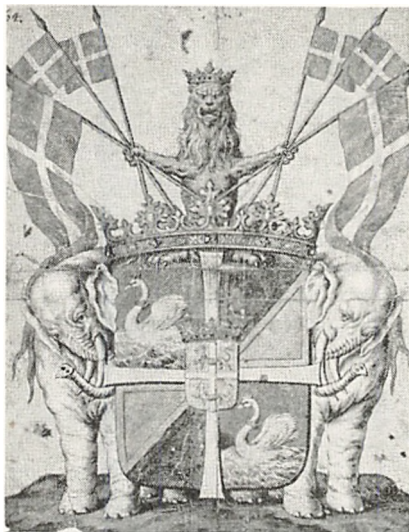
Også Gyldenløvernes børn frembyder heraldisk interesse!

Allerede ved patentet i 1679, hvor kong Christian V naturaliserede sine børn med Sophie Amalie Moth, gav dem navnet Güldenløve og det ovenfor nævnte grevelige våben, anføres, at »deres Børn igjen kun maatte kalde sig Grever og Grevinder af Samsø, saasom de ei kan sødes kongelige Børn og ingen ellers maa lade sig kalde Gyldenlewe, men til et Kende-tegn, at de have deres Oprindelse af et kongl. Hus, maa de føre det Vaaben og den Krone, deres Fader har brugt«.

Sagen følges op ved patent 4.5.1695, hvorved »de Güldenlewers Børn og Afkom skulle bruge det Tilnavn Grever og Grevinder af Dannekiold og

7. Våben for Sophie Amalie Moth. Gengivet efter H. Storck: *Dansk Vaabenbog*, Kbh. 1910.

8. Våben for Christian V's børn med Sophie Amalie Moth. Dette for Ulrik Christian Guldnløwe, greve til Samsøe. Korsarmene rager lidt udenfor skjoldranden og understreger derved figurens særlige karakter som bitegn i videste forstand. Gengivet efter det originale forlæg til ordenskapitlet. Fremdraget — sammen med fig. 11 — af arkivar Nils Bartholdy fra Johan Bülow's manuskript-samling 8 C på Sorø Akademi.

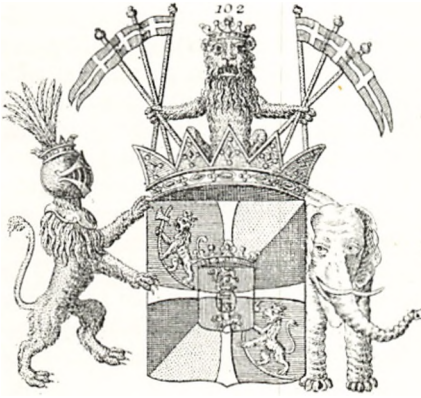
Fot. Rigsarkivet.

føre deres Vaaben baaren af en guld Løve og en hvid Elefant, og til et Kjendtegn, af hvilken Konge de have deres Oprindelse i Hjerteskjoldet et ovalt Skjold, hvori den Konges Chiffer af guld skal staa i blaåt Felt af hvilken den Guldnløw, hvis Descendenter de ere, nedstammede, og istedetfor den fyrstelige Krone en antik Krone af fire høje og fire lave Takker.

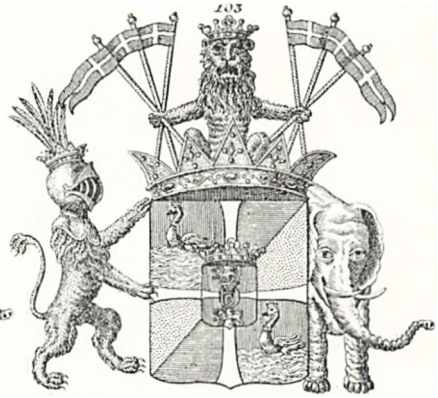
I konsekvens heraf fastsattes derfor våbener for Ulrik Frederik Guldnløwes børn som grever af Danne-skiold-Laurvig og for Christian Gül-

denløwes børn som grever af Danne-skiold-Samsøe. Begge disse våbener dannedes i overensstemmelse med det nævnte patent fra 1695 og viser slående lighed med de to Gyldenløve-våbener: Det oprindelige hjerteskjold fremtræder nu som et midterskjold belagt med et lille ovalt hjerteskjold med et F 3 henholdsvis C 5, der kan betragtes som egentlige bitegn; over det iøvrigt uændrede hovedskjold er den oprindelige gyldenløveske grevekronen erstattet med den ligeledes i patentet foreskrevne »antikke« krone, hvori (som før) sidder en leopard med dannebrogspaner og nu kronet med en »antik« krone; som dexter skjoldholder er elefanten udskiftet med den nævnte løve, der bærer en hjelm med en »antik« krone og hejrefjer.

Medens familien Danneskiold-Samsøe bestandig har ført dette reglementerede våben, ser det ud, som om familien Danneskiold-Laurvig — der iøvrigt, ret snart uddøde — bestandig har ført et våben afledt af det officielle, men noget udvidet: Et firdelt hovedskjold belagt med ovennævnte officielle danneskiold-laurvig'ske våben incl. den »antikke« krone, i hovedskjoldets 1° og 4° en dobbeltørn, i 2° og 3° en opspringende løve; tre hjelme med »antikke« kroner og hjelmtegn: I leopard med dannebrogspaner, II dobbeltørn, III løve; skjoldholderne: Løve med hjelm og elefant, som iøvrigt foreskrevet for greverne Danneskiold. Der er ingen tvivl om, at figurerne i hovedskjoldet samt på de to ekstra hjelme hidrører fra det ovenfor nævnte aldenburg'ske våben og ganske givet ført som en understregning af slægtens nedstamning fra Ulrik Frederiks nævnte 3. ægteskab med Antoinette Augusta, grevinde af Aldenburg. Dette »forøgede« uoffici-

Grev Danneskiold-Laurvig

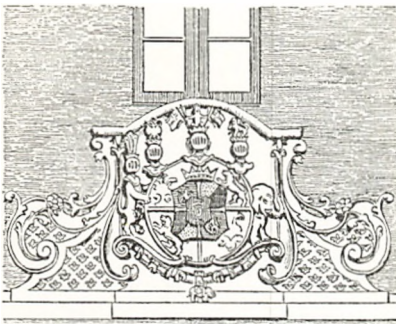
Grev Danneskiold-Samsøe

9. Gengivet efter Lexicon over Adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne, Kbh. 1787 ff.

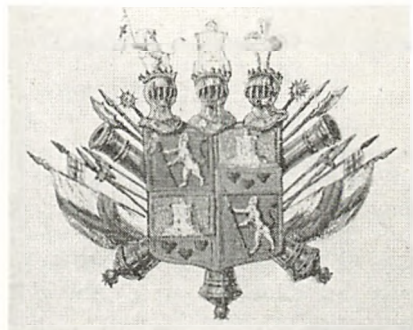
elle våben ses bl. a. i talrige segl, i fragmenter fra sarkofager eller epitafier i Frue Kirke i København samt over porten ind mod gården til St. Kongensgade nr. 68; denne bygning opførtes ca. 1740 af grev Ferdinand Anthon Danneskiold-Laurvig og kaldtes dengang det laurvig'ske jernmaga-

sin. Familien ejede også i sin tid Håndværkerforeningens nuværende bygning, hvis vinduesindfatninger bl. a. prydes af elefant- og løvehoveder, ganske givet inspireret af familiens våben.

Medens familien Danneskiold-Samsøe som bekendt stadig lever, uddøde

10. Det oftest førte, »udvidede« våben for familien Danneskiold-Laurvig. På muren mod gårdsiden i »Det laurvig'ske Jernmagasin«, St. Kongensgade 68, København — opført c. 1740. Gengivet efter Heraldiske Minder i København.

11. Baron af Løwendal. Gengivet efter det originale forlæg til ordenskapitlets ridderbøger for baronen som ridder af Elefanten. Fra Johan Bülow's samlinger på Sorø Akademi. (Johan Bülow var ordensekretær 1791–93).

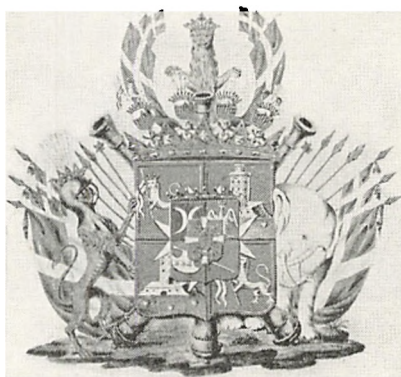
12. Det rigsgrevelige Løwendal'ske våben. Udsnit af kobberstik på Det kongelige Bibliotek i København forestillende »Woldemar de Löwendal, Comte du S. Empire, Cheval'er des Ordres du Roi, Marechal de France«, Paris 1749. Bemærk marskalstavene bag skjoldet og ordenskæder udenom (Sct. Michaels orden og Helligåndsordenen) samt Johanniterkorset bag hjerteskjoldet.

familien Danneskiold-Laurvig som nævnt ret hurtigt – Ulrik Frederik Guldenspøw's sønnesøn Christian Conrad greve Danneskiold-Laurvig døde 1783 som slægtens sidste mand. Dermed er våbenet dog ikke helt forsvundet ud af den endnu levende danske adels-heraldik. Grevskabet Laurvigen gik efter en proces i arv til en datter-sønnesøn af Ulrik Frederik Guldenspøw: Christian greve Ahlefeldt som i 1795 fik bevilling for sig og efterkommere at kalde sig greve Ahlefeldt Laurvigen og Iøre grevskabet Laurwigens våben i forbindelse med sit eget. Det grevelige ahlefeldt'ske våben blev herved en del ændret – i denne forbindelse er det væsentligst at fremhæve, at det nye våbens hovedskjold firdeles af et smalt hvidt kors, i 1° og

4° ses nu grevskabet Laurwigens våben (løve i hellebard); blandt det nye våbens tre hjelmtegn ses som det midterste det danneskiold-laurvig'ske: Leoparden med dannebrogspanerne; skjoldholderne er de danneskiold-laurvig'ske: Den hjelmklædte løve og elefant. Med små variationer ses stadigvæk de samme elementer fra det danneskiold-laurvig'ske våben i de senere dannede våbener for familierne Greve Ahlefeldt-Laurvig-Bille og Greve Ahlefeldt Laurvig Lehn.

Som en særlig rent heraldisk interessant gruppe udskiller familien Løwendal sig blandt Gyldenløvernes efterkommere.

Ulrik Frederik Guldenspøw, kong Frederik III's naturlige søn med Margarethe Pape, havde i sit første (hjemmelige) ægteskab med Sophie Urne tvillingsønnerne Carl og Woldemar (»Uldrichsøn«), der begge ved patent i 1682 ophøjedes i friherrestanden med navnet Løwendal og samtidig tildeltes et firdelt våbenskjold med tre hjelme med hjelmtegn samt arma-

13. Greve af Danneskiold-Løwendal. Gengivet efter våbenpatentet af 27. juli 1787, nu i Landsarkivet for Sjælland. Fot. Landsarkivet.

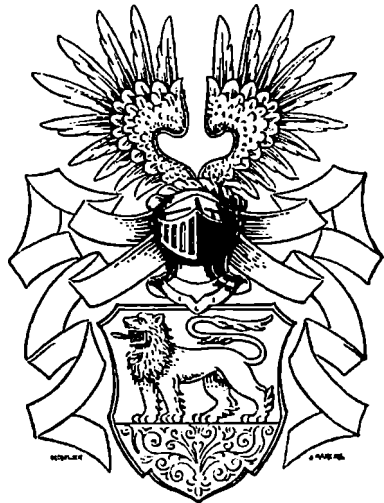
14. Löwensøn. Gengivet efter Danmarks Adels Aarbog 1937. Tegnet af Fr. Britze.

tur bag skjoldet, ingen skjoldholdere. 1° og 4° rødt, deri en oprejst, kronet, hvidspættet leopard med en hvid fane med et rødt hors – helt givet bitegn i videre forstand, som afledet efter det fædrene grevskab Laurwigens våben; i 2° og 3° ses et kastel over tre røde hjerter – sidstnævnte kan muligvis være taget fra Margarethe Pape's våben, der iflg. det gamle adelsleksikon beskrives som »Guld Feldt tre røde Hjerter«, og hvor endvidere fremføres: »Af denne Familie haver Fru Margarethe Pape også været, som kan sees af Baron Löwendals Vaaben«. Hjelmtegn I viser kastellet fra 2° og 3°, II skjoldfiguren fra 1° og 4° (leoparden med fanen), mens III består af hejre- og strudsljer. Armaturen bag skjoldet hentyder enten til faderens (Ulrik Frederik Guldensløwe) eller erhververens (Woldemar) militære virk-

somhed – chef for regimentet Löwendals Dragoner, generalmajor 1700, iøvrigt 1712 kursachsisk overhofmarskal og kabinetsminister.

Iøvrigt tildelt Margarethe Pape i 1683 som baronesse af Löwendal nøjagtig det samme våben.

Baron Woldemar Löwendal havde blandt andre en søn, Ulrich Friedrich Woldemar, der på forskellig vis gjorde karriere – også heraldisk! Han blev bl. a. sachsisk generalmajor, kom i russisk tjeneste og blev guvernør over Estland samt 1738 russisk greve, for senere at drage til Frankrig hvor han 1747 blev marskal af Frankrig. I 1741 udnævntes han af kongen af Polen i dennes egenskab af rigsvicarius til rigsgreve, hvorved hans firdelte Löwendalske våbenskjold blev belagt med et ligeledes firdelt, grevekronet hjerteskjold: 1° grønt, deri to hvide halv-

15. Löwensøn. Tegnet af Jan Raneke. Gengivet efter Skandinavisk Vapenrulla, Häfte 10, Heraldiska Förlaget, Malmö 1971. Hjelmtædets båndagtige form er utvivlsomt inspireret af det i slægten Löwensøn normalt benyttede skriftbånd.

måner, 2° rødt, deri en hvid kronet ørn (ganske givet kongeriget Polens våben), 3° og 4° delt i rødt og blå, deri en sølvøkse. Hjerteskjoldet hviler på et johanniterkors, formentlig hentydende til hans værdighed som Johanniteridder (1728). Fire hjelme med hjelmtegn: De tre som for det ovennævnte baron løwendal'ske våben, den fjerde, der nu har fået førstepladsen, med en hvid ørn. Armatur bag skjoldet. Det har ikke været muligt at fastslå, hvorvidt hjerteskjoldet helt eller (snarere) delvis hidrører fra det våben, der 1738 fornt. tildeltes i forbindelse med optagelsen i den russiske grevestand.

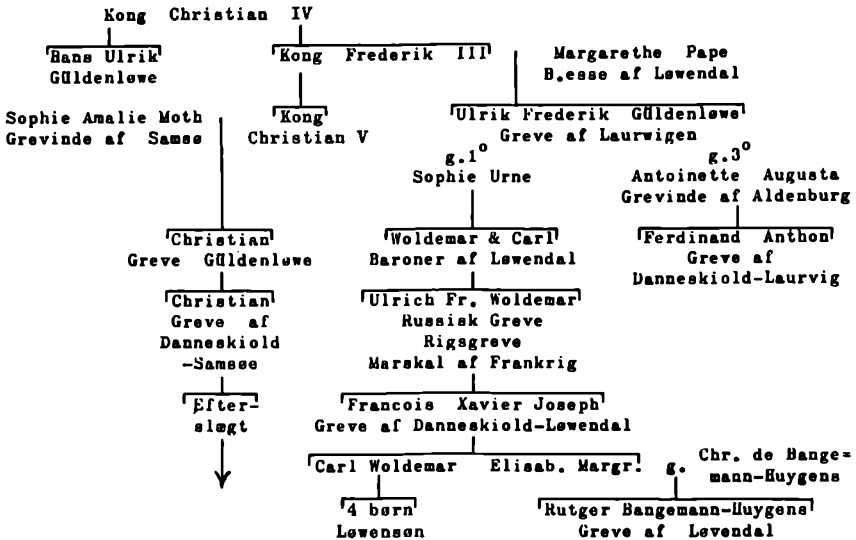
Rigsregrens søn, François Xavier Joseph, fortsatte faderens militære karriere; han deltog bl. a. i den amerikanske frihedskrig. 1786 tillodes det ham at kalde sig greve af Danneskiold-Løwendal, og året efter udfærdigedes hans våbenpatent, hvorved der tildeltes ham det indenfor den officielle, danske adels-heraldik mest komplicerede våben: Fire skjolde lagt ovenpå hinanden, fire hjelme med hjelmtegn, armatur samt skjoldholdere! Hoved- og midterskjoldet er direkte det rigsgrevelige løwendal'ske våben (incl. johanniterkorset); som hjerte- henholdsvis navleskjold ses det autoriserede dannelskiold'ske midter- og hjerteskjold: De to løver på korset og det ovale skjold med det kronede F 3. Hovedskjoldet krones af den »antikke« dannelskiold'ske krone; de fire hjelme med hjelmtegn er direkte taget fra det ovenfor nævnte rigsgrevelige løwendal'ske våben, hvorfra armaturen også er hentet — bl. a. bestående af en lodretstillet kanon, bag hvis opadvendende munding man genfinder den snart velkendte kronede leopard med dannebrogspanerne i poter-

ne. Som skjoldholdere er benyttet de sædvanlige dannelskiold'ske: Den hjelmklædte løve og elefanten.

Med greve Carl Woldemar Dannelskiold-Løwendal (søn af erhververen af ovennævnte komplicerede våben) uddøde den legitime mandlinie af familien Løwendal. Carl Woldemar udvirkede dog, at hans søstersøn, Rutger Bangemann-Huygens, i 1828 anerkendtes som dansk greve af Løvendal, hvorved han tildeltes det oprindelige løwendal'ske firdelte våbenskjold med de tre hjelme med hjelmtegn — fastsat i 1682. Denne grevelige familie uddøde i mandlinien med erhververen i 1885 — han overlevedes af datteren Olga Elisabeth, der døde 1903 i Paris efter at være blevet naturaliseret som fransk grevinde af Løvendal med et indtil videre ukendt våben, formentlig faderens grevelige løwendal'ske.

Den ovenfor nævnte greve Carl Woldemar Dannelskiold-Løwendal forblev ugift, men havde med to eller tre forskellige kvinder ialt fire børn, der 1823 legitimeredes og optoges i adelsstanden med navnet Løwensøn. De tildeltes intet våben, men iflg. segl førte familien et rødt skjold, hvori en guld (eller naturlig) løve står på en grøn mark; på hjelmen to hvide vinger, bag skjoldet to korslagte kanoner — løven i skjoldet samt kanonerne er tydeligvis som bitemp i videre forstand hentet fra det grevelige dannelskiold-løwendal'ske våben. Familien Løwensøn uddøde i 1915.

Så sent som i 1970 er sidstnævnte våben »genopstået« i differentieret form: Rødt skjold med guld skjoldfod, hvorpå står en guld løve; på hjelmen 2 guld vinger. Dette våben er — ifølge »Skandinavisk Vapenrulla« — antaget af direktör Sven Löwen-

16. Genealogisk oversigt.

son, Ekeberg, Tådenc, for sig og de efterkommere, der bærer slægtsnavnet. Direktør Löwensøn regner sig i slægt med den ovenfor nævnte, uddøde danske slægt Løwensøn.

Hermed er udviklingen — i hvert fald foreløbig — sluttet: Den tilbageblevne, ensomme løve »nedstammer«, som det ovenfor er blevet påvist, i direkte linie (ganske vist med forskellige sidespring) enten fra det danske rigsvåbens tre blå løver i guld felt eller fra den norske guld løve i rødt felt, muligvis en kombination af begge disse løvevåbener (stillingen fra det danske vå-

ben, farverne fra det norske) og bringer således bud om familiens høje herkomst samt som en udstrakt anvendelse gennem flere »generationer« af bitegn i videre forstand.

For at lette tilegnelsen samt understrege de ovenfor nævnte våbeners indbyrdes samhörighed er en mere skematisk beskrivelse trådt i stedet for den korrekte blasonering, der (for langt de fleste af de pågældende våbeners vedkommende) kan findes i Thiset og Wittrup's »Nyt dansk Adelslexikon«.

Et avladssegl med Archimboldus' våpen i Alstahaug kirke

Av Herman L. Løvenskiold

I OKTOBER 1969 kom arkitekt Christie fra Riksantikvaren i Oslo til Riksarkivet med et vokssegl som var funnet i en grav inne i Alstahaug kirke, Helgeland, Nordland fylke.

Seglet er festet til en skive av pergament og ligger i flat dåse av sølv, låkket er festet til denne med hengsler og diameteren er 55 m/m. Gjennom et av de 4 hullene på dåsens bakside

gikk det rester av en snor, og denne viste seg å være festet til pergament-skiven.

Denne skiven var begyndt å tørke inn og derfor var seglets kanter innbøyet så det var meget vanskelig å tyde legenden.

Seglkapslen hadde ligget ved skjelettets høyre skulder og hadde sannsynligvis vært festet til et dokument som nu var forsvunnet.

Graven lå i skjellsand og var fylt med svart muldjord (ant. myrjord) og humussyrene i denne har antagelig spist opp et eventuelt dokument.

Arkitekt Christie spurte om det var mulig å finne ut hvem seglet hadde tilhørt og bad dessuten om å få det restaurert.

Seglbildet viser en figur med glorie som holder et scepter (?). Under figuren sees en kardinalhatt og under denne et skjold med en høyrestillet skråbjelke belagt med 3 figurer (Fig. 1).

Før man begynte restaureringen, blev seglet fotografert og derefter overgitt til arkivar Odd Sandaaker som blev bedt om å forsøke å tyde legenden.

Han fant da et avlatsbrev utstedt i 1518 til erkebiskop Erik Walkendorff i Trondheim, og det tilhørende segl (Fig. 2), som ligger i en messingkapsel, viste seg å være identisk med seglet fra graven i Alstahaug. Det ser derfor ut til at den person som er gravlagt der, har fått med seg sitt avlatsbrev i graven.

1. Segl med seglkapsel funnet i Alstahaug kirke.

2. Segl på et avlatsbrev utstedt i 1518 til erkebiskop Erik Walkendorff i Trondheim.

Det viser seg at figuren i seglet er St. Peter med nøklen og at våpenet tilhører den pavelige legat, italieneren Johan Angelus Archimboldus som var overlatt avlatshandelen i Nord-Tyskland, Danmark, Norge og Sverige.

Utstedelsen av avlatsbrev begynte i Danmark i 1516 og i Nationalmuseet i København finnes et signet som må ha vært brukt av en av hans danske agenter (eller agent). Erkebiskopens avlatsbrev er utstedt i Trondheim og begge segl har bokstavene *IA* anbrakt på hver sin side av skjoldet.

Seglet fra København er avbildet i «Danmarks Riges Historie» av K. A. L. Heise, bd. III, p. 163, 1899–1905. Et avlatsbrev med vedhengende segl fra Hitterdal i Telemark i 1517 er avbildet i «Norges Historie» av Absalon Taranger bd. III del 2 p. 297. Dette dokument oppbevares i Det kongelige bibliotek i København og er publisert i Dipl. Norv. XVII nr. 1268. Seglet fra Nationalmuseet i København er avbildet på p. 293.

Legenden på begge disse segl lyder

»SIGILLUM FABRICE BASILICE SANCTI PETRI DE URBE«, d. e. seglet til byggefondet for St. Peters kirke i Rom.

Av signetet i Nationalmuseet har Riksarkivet i Oslo et avtrykk i sin seglsamling. Erkebiskop Walkendorffs avlatsbrev er utstedt i Trondheim og dette kan også muligens gjelde brevet fra Alstahaug. Archimboldus' agent i Trondheim var visstnok ingen ringere enn den senere så berømte erkebiskop i Uppsala, Olaus Magnus.

Før man var på det rene med hvordan saken forholdt seg, var det unektelig ganske besynderlig å finne et segl med en kardinalhatt i en grav i Alstahaug kirke. Men som pavelig legat hadde Archimboldus rett til å bru-

3. Archimboldus' store geistlige segl ved et dokument fra 1518.

ke denne hatten i seglet så lenge hans funksjonstid varte.

De tre kjente seglene, Walkendorffs, det fra Alstahaug og det fra Hitterdal ser ut til å ha nøyaktig samme innhold, men utførelsen er noe forskjellig. For Hitterdalseglets vedkommende lar dette seg desverre ikke med sikkerhet konstatere da Det kongelige bibliotek i København opplyser at seglet er i en så dårlig forfatning at det ikke lar seg fotografere. Men det later til at hver av Archimboldus' agenter har hatt hvert sitt signet med samme innhold, men med litt forskjellig utførelse.

Arkivar Odd Sandaaker kjente forøvrig også til legatens store geistlige segl som finnes i Riksarkivet i Oslo. Det henger ved et dokument fra 1518 hvor Archimboldus beskikker kannik i Västerås Arvid Siggeson til »Sacri Palatii comes et Aulæ Lateranensis miles«.

Seglet har den vanlige båtformen (d. v. s. spissovalt). Det er av rød voks 85×55 m/m og ligger i en kapsel av jernblikk. Låkket mangler (Fig. 3). Seglets hovedfigur er jomfru Ma-

ria omgitt av 4 engler. Over henne sees brystbildet av en mannsperson som holder en krone (muligens Vår Herre eller Kristus). Kronen er antagelig symbolet på himmeldronningen. Her i dette seglet står jomfru Maria ikke på nymånen. Slik er hun ofte avbildet som madonna. Det er bl. a. tilfellet i et segl i vaticanets bibliotek, gjengitt i Archivum Vaticanum, I Siggilli, 2 Tavola, Citta del Vaticano 19:16, Tav. LXV, 1855. I dette seglet er jomfru Maria forøvrig også omgitt av 4 engler.

Nederst finner vi Archimboldus' våpen. Her er skråbjelken belagt med en noget uregelmessig skravering som kunne henlede tanken på purpur farge, men i 1518 var det vel ingen regel for at skravering betydde farver. Som i de andre våpnene er bjelken belagt med 3 seksoddete stjerner.

Legende: TE.IVVANTE.ET.PROTEGENTE. || .AMOR.LABOR.ET.INGENIUM. d. e.: Med din hjelp og beskyttelse kjærlighet, arbeide og ånd (geni). På innskriftbåndet over våpenskjoldet: IO. ANGELUS.AR'MBO. (R' = RCHI).

Heraldica varia

Lokalhistorie

Onsdag 21. april 1971 indviedes *Lokalhistorisk Afdeling* under Historisk Institut ved Københavns Universitet, som foreløbig har til huse i Landsarkivet for Sjælland på Jagtvej i København. Leder af afdelingen er amanuensis, mag. art. *Knud Prange*, medlem af SHS og forfatter til to heraldiske værker, hvoraf det ene, »Heraldisk nøgle til Nyt Dansk Adelslexikon«, 1959, er udsolgt, og det andet, »Heraldik og historie«, 1962, har oplevet det for danske heraldica ellers uhørte: at blive genoptrykt; en 3. udgave er på vej.

Det var naturligt, at Knud Prange, netop som heraldiker, gerne ville have, at Lokalhistorisk Afdeling skulle have et mærke eller emblema, som kunne kendetegne Afdelingens papirer og skrifter og måske tillige sige noget om Lokalhistoriens væsen, opgaver og mål. Han talte herom bl. a. med undertegnede, der gjorde sig følgende tanker:

»Historien, dvs. historieforskningen, har mig bekendt ikke noget almindeligt accepteret symbol andet end Klio, en af de ni Muser, med sit attribut, en bogrulle. Men bogrullen er vist slidt op, mener jeg, og desuden var det jo ikke Historien, men Lokalhistorien...

Hvad vil det sige, at noget er »lokalt«? At det er stedfast, at det bliver hvor det nu engang er. Hvad kunne man bruge af billeder til at illustrere dette? Stendysse? Bautasten? Bygning? Men disse ting er dels allerede brugt, for ikke at sige misbrugt (fx af nationalromantikken), dels leder de tanken i en begrænset retning: oldtiden, vikingetiden, middelalderen, eller: kirkehistorien, arkæologien, arkitekturhistorien, osv. Derefter tænkte jeg på et træ. Men så fik jeg en idé, som jeg tror er god. Alle disse ting: dysse, sten, træ osv. kan faktisk flyttes, de er ikke 100 pct. »lokale« (runesten på museerne, gårde på Frilandsmuseet). Hvad har imidlertid ikke flyttet sig fra hedenold til idag? — En kilde.

En kilde kan tegnes i form af en brønd, fx med brøndvippe. Selve motivet er karakteristisk og smukt og forholdsvis ubrugt (i den egentlige heraldik kender jeg ikke andre eksempler end Kjellerup Kommunes våben). En kilde er det mest »lokale« jeg kan tænke mig, og samtidig udgør billedet en allegori og skaber en række associationer, som i høj grad uddyber og supplerer det nøgne mærke:

Historien, historieforskningen og især lokalhistorieforskningen, som et væld fra dybet, måske møjsommeligt bragt op spænd for spænd, men med skønne og kvægende resultater. Selve udtrykkene »de historiske kilder«, kildeforskningen, at gå til kilderne. Men også, for den som giver sig selv lov til at føle den slags: Livets kilde, øse af livets brønd, Som dybest brønd gi'r ofte klare vand ... eller, måske allersmukkeste: Mindet vel lader som ingenting/er dog et lønligt kilde spring ...

Idéen tiltalte Knud Prange, og en vippebrønd blev det. Forenklet, men genkendelig, klar og smuk i sit omrids såvel som i sin symbolik, sådan som den ses over disse linjer, efter ovenstående forslag retegnet af Per Malmberg Jensen, der er studentermedhjælper på Afdelingen.

S.T.A.

Om vapenförfalskning

Vid Stockholms rådhusrätt har under 1970 handlagts ett mål, som i vissa delar berört frågor om vapen. Målet, som ger en bild av våra dagars möjligheter till handel med titlar och ordnar, uppmärk-

sammades både av dagstidningarna och av veckopressen men bör också kunna vara av intresse för läsare av en seriös faktidskrift.

Direktören B. fick under hösten 1969 en idé – han skulle kunna förbättra sina inkomster genom att sälja konsulstitlar för »fristaten D'Andorra«. En sådan verksamhet föreföll att ha goda utvecklingsmöjligheter. I några nordiska tidningar lät han införa annonsen: »Bli konsul. Ordnas med många fördelar«. Svaren skulle ställas till »generalkonsulatet« med angiven adress. Visserligen vägrade tidningarna i Norge att införa annonsen men »generalkonsulatet« fick från andra länder mottaga ett stort antal brev med förfrågningar. I cirkulär svar framhöll »Konsulat D'Andorra«, att en konsulsutnämning, som var »titulär och således utan tjänstgöringskyldigheter«, medförde rätt att placera CC-skylltar på bilen och i övrigt »alla de förmåner och rättigheter som enligt vedertaget bruk en konsul åtnjuter«. Den utnämnde konsulen skulle kunna få sin titel införd i pass och körkort, vilket kunde »underlätta« vid pass- och tullkontroller, i samband med parkeringsproblem och vid poliskontroller. Tieln kunde »med fördel« anbringas på visitkort, brevpapper och dylikt samt användas vid inköp av flygbiljetter och beställningar å restaurang. Avgiften 800 kr. skulle uttagas genom postförskott i samband med översändande av dokumenten. Högre avgifter – 1.500 kr. – förekom emellertid också.

Dokumenterna bestod av utnämningsresolutioner på franska och svenska. Dessutom bifogades en karta »över D'Andorra så att Ni ser fristatens belägenhet i Europa«. Enligt resolutionerna hade med stöd av »rådande privilegium« vederbörande införts »såsom konsul i Cabinet Commerce D'Andorra«. Resolutionerna var å »Cabinetes« och dess chefs vägnar undertecknade med diktade namn och vidare försedda med sigill med »fristatens« vapen.

Direktören lät trycka cirkulär och reso-

lutioner samt skaffa både sigillstämpar och gummistämplor med vapen. Han beräknade, att enbart i Sverige skulle kunna utnämnas 400 konsulter, samt avsåg att småningom utvidga rörelsen att utöver de nordiska länderna omfatta Tyskland och Österrike. Avgiften borde dock då höjas till 3.000 DM. I den långsiktiga planeringen ansågs även USA och Kanada vara goda marknader. I dessa länder skulle avgiften sättas till »1.000 \$ och uppåt«.

De stora planerna kom dock ej till utförande, ty polis- och åklagarmyndigheter ingrep redan då endast ett 30-tal konsulter hunnit »utnämnas«. Både direktören och hans medhjälpare åtalades. Direktören – en äldre, sjuklig man – dömdes av rådhusrätten för grovt bedrägeri medelst förfalskning till skyldstillsyn. Men direktören hade också åtalats för märkesförfalskning. I den delen blev dock åtalet ogillat. Direktörens åtgärd att på skrivelser och resolutioner anbringa »avtryck av stämpel, föreställande Andorras vapen«, ansågs inte innebära märkesförfalskning. Användningen av vapnet ansågs alltså icke utgöra ett särskilt brott utan ingå som ett moment i brottet grovt bedrägeri medelst förfalskning. Rådhusrättens dom, som innehöll omfattande förverkande- och beslagförordnanden, vann laga kraft mot direktören.

Vapenbilden, som bör betraktas som ett icke oväsentligt inslag i den stort upplagda men tidigt avbrutna försäljningskampanjen, hade hämtats från ett konversationslexikon och har fått följande

beskrivning (se bild): skölden är kvadrerad: 1/ i silver en naturfärgad mitra med en därigenom ginbalksvis träd likaledes naturfärgad kräkla (stiftet Urgel); 2/ i guld tre röda stolpar (grevarna av Foix); 3/ i guld fyra röda stolpar (Katalonien); 4/ i guld två stolpsvis ordnade kor med blåa klockor (grevarna av Béarn).

Vapnet, som förekommer även i andra utföranden, berättar om feodala rättsförhållanden. Andorra står numera under Frankrikes och den spanske biskopens

av Urgel överhöghet. Man kan misstänka, att varken direktören eller någon av de utnämnda konsulerna gjorde sig besvär med att försöka tolka vapnets historiska innehåll.

Slutligen skall tilläggas, att statsheraldikern G. Scheffer hemställt, att förverkade och i beslag tagna sigillstamplar, gummistämplor och exemplar av »dokumenten» skall omhändertagas av statens polistekniska museum.

Erik Spens.

Nya kommunvapen i Norden

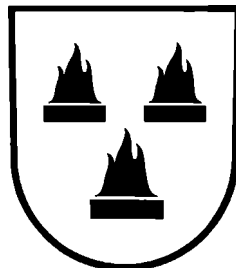
Sverige

En översikt över de under åren 1968 och 1969 nyskapade svenska vapnen återfinnas i oktobernumret 1970 av denna tidskrift. I det följande skall en redogörelse lämnas för de fem vapen som därefter förts fram till fastställelser. De har upprättats av riksarkivets heraldiska sektion samt behandlats av statens heraldiska nämnd. Av vapenmålningarna har en (Sigtuna) utförts av konstnärinnan Marianne Cederström och de övriga av amanuensen vid riksarkivets heraldiska sektion Jacques de Waern, som även svarat för de här återgivna framställningarna i svart-vitt.

I denna de omfattande kommunsammanläggningarnas tid bör framhållas, att det rör sig om förstagångsfastställelser. Vid sidan av dessa har under samma tid enligt kungliga resolutioner ett trettiotal tidigare fastställda vapen övertagits av nybildade storkommuner. Detta är ett intressant kapitel i den kommunala heraldikens historia, vilket emellertid inte skall beröras i detta sammanhang, där det uteslutande gäller att visa vad nytt som tillkommit.

Valbo kommun, Gävleborgs län: Vapnet fastställt av Kungl. Maj:t den 14 maj 1970. »I fält av silver tre svarta uppsättningsmål med svävande röd låga, ordnade två och ett.»

Någon sigillbild eller annat märke är icke bekant för Valbo kommun. Vapnet har under sådana omständigheter fritt komponerats med syftning på de tre inom Valbo socken belägna järnbruken Forsbacka, Mackmyra och Tolvfors, av vilka numera endast det förstnämnda finns kvar som järnbruk. Bruksstämpeln för Tolvfors visade ett berg med en låga (Stämpel-bok öfver Stockholms stora järn- och metallväg. Inrättad år 1799. Sthlm [1799], s. 5),

Valbo

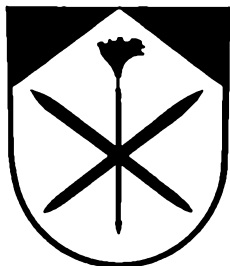
varför en viss tradition finns för lågan som symbol för bergshantering inom Valbo socken.

Ett uppsättningsmål är den övre mynningen av en masugn. Uppsättningsmålen med sina lågor, som symboliserar den metallurgiska elden, syftar på den bergshantering som under århundraden präglat kommunens liv och verksamhet.

Valbo kommun sammanlades den 1 januari 1971 med Gävle stad till en nybildad kommun, benämnd Gävle. I och med detta försattes Valbo vapen ur officiellt bruk. Här ges — för att tala med Kauko Pirinen — ett exempel på hur en kommun, som sett förlusten av sin självständighet som ett reellt och nära framtidsperspektiv, det oaktat i sista minuten skyndat att skaffa sig ett vapen för att på det sättet efterlämna ytterligare ett historiskt minne av sin existens (Finlands territoriella vapen, i Finlands kommunvapen, Helsingfors 1970, s. 27).

Sorsele kommun, Västerbottens län: Vapnet fastställt av Kungl. Maj:t den 29 juni 1970. »Sköld, genom ett mantelsnitt i ginstammen delad av blått och av silver, vari två korslagda blå skidor överlagda av ett blått vargspjut med röd spets, varpå trätts en blå renhornsslida, samt med röd skoning på änden.«

Sorsele kommun tillhörde på sin

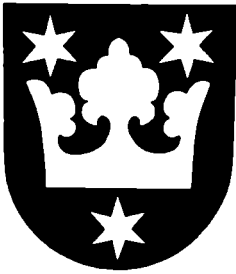

Sorsele

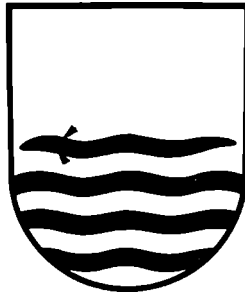
tid Lycksele lappmark. Vapnets motiv — fjäll, skidor och vargspjut — är karaktäristiska för trakten. I ett icke förverkligat förslag till vapen för Lappland från tiden före 1567 upptages för grevskapet Lappland »tuå golla (= gula) skjldhor utij itt huitt fieldh« (I. Schnell, De svenska landskapens vapen under 1500-talet, Meddelanden från riksheraldikerämbetet 9, 1940, s. 51). Det syntes vara av värde om skidorna, en gång tänkta som sinnebild för hela landskapet, kunde utnyttjas som heraldiskt motiv och ingå i vapnet för en av landskapets kommuner. Två korslagda vargspjut ingår i Vilhelmina köpings vapen, fastställt av Kungl. Maj:t den 29 maj 1949.

Sigtuna kommun, Stockholms län: Vapnet fastställt av Kungl. Maj:t den 27 november 1970. »I blått fält en krona av guld mellan tre sexuddiga stjärnor av silver, ordnade två och en.«

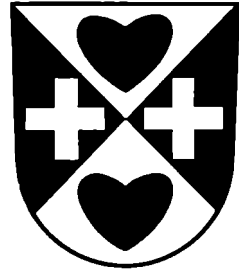
Vapnet bygger på bilden i Sigtuna stads äldsta sigill, känt i avtryck tidigast från år 1311 (Svenska sigiller från medeltiden, utg. av Bror Emil Hildebrand, Stockholm 1862—67, serie 3:761). Motivet anknyter till en tidigare historisk uppfattning att Sigtuna någon tid varit kungasäte. Även om detta inte kunnat bevisas, har dock Sigtuna varit kunglig myntort. Kronan kan därför symbolisera kungamakten. En annan tänkbar tolkning är att kronan symboliserar Jungfru Maria, till vilken dominikanerkyrkan i staden var helgad. De tre sexuddiga stjärnorna torde såsom under medeltiden var brukligt ha tillfogats för att fylla ut sigillfältets tomma ytor. I Erik Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* återgår det vapen, som upptill pryder panoramat över staden, på den gamla

Sigtuna

Alfta

Ränneslöv

sigillbilden. Färgbeteckningar saknas här. En lång hävd finns emellertid för de nu fastställda tinkturerna. H. Fleetwood anger i »Svensk heraldik» (Stockholm 1917) följande tinkturer: »fältet blått, kronan guld, stjärnorna silfver». F. Liljeblad anger i »Svenska rikets vapen» (Stockholm 1878): »En öppen kongl. krona af guld mellan tre sexuddiga silfverstjerner. Blå botten». Borgmästare Eric Kyhlman skriver i en berättelse om sin tjänstetid i Sigtuna 1737–1759: »Emedan stadsens wapen består af en öppen krona och 3 stiernor samt 4 brinnande eldkuilor, ehuru uti stadsens sigill icke är mer än en sådan öpen krona och 3 stiernor, så blef iag hwarse på en herregård en sådan half krona af trä, som der låg ibland annat skräp; uppå anhållan hos resp. herrskapet fek iag taga til mig then samma. Jag lät med ekta förgyllning utsira thenne krona, fordrade wäggen ofwanför rådst: dörren med bräder och lät anstryka med en slät ferg af berlinerblått och upslog kronan ofwanför förren på den ljusblå botten eller wäggen, lät i Stockholm göra 3 stiernor af förthent blek och satte dem på sina rätta ställen ther omkring». (Borgmästare Eric Kyhlmans berättelse om sin tjänstetid i Sigtuna. Utg. av S. U. Palme, Stockholm och Uppsala 1937,

i Källor till Sigtuna stads och sigtuna-bygdens historia, 3.) Då Kyhlmans uppgifter stöder de båda ovannämnda beskrivningarna kan följaktligen en tvåhundraårig tradition åberopas för stadsvapnets tinkturer.

En i Mariakyrkan förvarad stadsfana med årtalet 1651 har stjärnorna av guld i likhet med kronan och en omgivande bladkrans. Med hänsyn till fanans oheraldiska utformning ansågs detta icke böra ha någon betydelse för avgörandet av vapnets tinkturer.

Alfta kommun, Gävleborgs län: Vapnet fastställt av Kungl. Maj:t den 5 februari 1971. »I fält av silver en i dess mitt bjälkvis ställd, röd ål ovanför tre av vågskuror bildade blå strängar.»

Motivet är hämtat från ett av Alfta socken använt, åminstone, från år 1757 känt sigill (Landstingshandlingar 1750–1757 i Gävleborgs landskanslis arkiv, Landsarkivet i Härnösand; sigillet avbildat på omslaget till Johan Ohlsson, Hundraårigt kommunalstyre i Alfta 1863–1963 [= Alfta förr och nu II], utg. av Alfta kommun 1965; sigillstampen hos pastorsämbetet i Alfta).

Ett äldre sigill, känt åminstone från år 1618 (på öppet brev till Hälsinglands landsting i Hälsinglands domsagas arkiv H:1; jfr Ol. Joh. Bromans

Glysisvallur, utg. af Gestrike-Helsing Nation i Upsala, del I:1, Uppsala 1911, s. 43) visar samma motiv men skiljer sig från det ovannämnda därigenom att vågor inte är markerade. Sigillbilden syftar säkerligen på den rika förekomsten av ål, som under tidernas lopp varit av stor betydelse för befolkningen i Alfta socken (Johan Ohlsson, avsnittet Älfisket i Alfta i Hälsingerunor, Hembygdsbok 1954, s. 24–37).

Ränneslövs kommun, Hallands län: Vapnet fastställt av Kungl. Maj:t den 5 februari 1971. »Sköld fyrstyckad av guld, vari ett rött hjärta, och av rött, vari ett grekiskt kors av silver.»

Ränneslövs landskommun bildades den 1 januari 1952 genom sammanläggning av Ränneslövs och Ysby socknar.

Korset av silver i rött syftar på hertig Knut Lavard. På en kalkmålning från omkring 1520 i Hvidbjerg (Viborgs amt) bär han korsfana, krans och svärd. (Tue Gad: Artikeln Knut Lavard i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, Bd. 8, Malmö 1963, spalt 600–603, med illustration spalt 602 av kalkmålningen i Hvidbjergs kyrka.).

Knut Lavard var skyddshelgon för Ysby kyrka, på 1100-talet kallad Hov (B. Ejder, »Hovs kyrka i Halland«, *Alc* 1963:1, s. 12 ff.), under något av åren 1158–1162 annekterad till benediktinerklostret Ringsted (L. Weibull, Ringstedklostrets privilegier 1135–1225, *Scandia* I-1, 1941, s. 62 ff.) och omnämnd som S:t Knuts kyrka i pappersbrev den 2 mars 1505 (Rep. Dan. 10328, Henrik Krummediges arkiv i Rigsarkivet, Köpenhamn). Att Ysby kyrka haft hertig Knut Lavard som dedikationshelgon grundlar sig på följande. Knut Lavard (d. 1131)

har sitt gravställe i Ringsted. Alexander III:s kanonisationsprivilegium för Knud Lavard är från 1169 (*Vitae Sanctorum Danorum*, utg. av M. Cl. Gertz, Köpenhamn 1908–1912, s. 246 ff.). Ysby (Hovs) kyrka torde då ha varit under utbyggnad. Från året därpå har man ett privilegium av ärkebiskop Eskil för Ringsted, utfärdat i samband med Knut Lavards translation den 24 juni. I privilegiet berörs också äganderättsförhållandena i Hovs socken (L. Weibull, a.a., s. 63 f.).

Hjärtat i guldfält syftar på S:ta Helena (Elin) från Skövde. Det henne som helgon tillagda vapnet ingår som en detalj i Skövde stads av Kungl. Maj:t den 12 januari 1939 fastställda vapen (jfr C. G. U. Scheffer: Artikeln Helgonvapen i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, Bd 6, Malmö 1951, spalt 366).

Bror Jansson anför i sin skrift »Ränneslövs kyrka« (Lund 1954) i avsnittet »Kyrkan helgad åt Sankta Helena« (s. 7 f.) bl. a. följande: »Enligt en gammal tradition skulle kyrkan vara invigd till Sankta Helena. Hon var en av de första kristna i Västergötland och fick lida martyrdöden för sin tro.»

Även om det inte föreligger samma material ifråga om S:ta Helenas ställning inom Ränneslövs socken som ovan påvisats beträffande S:t Knut i förhållande till Ysby socken, föreligger dock ett påvisbart samband mellan de båda helgonen som motiverar vapnets komposition. Sedan fred slutits mellan ärkebiskop Eskil och konung Valdemar I utverkade parterna hos påven Alexander III kanonisation inte blott av Knut Lavard (se ovan) utan även av Helena såsom en notis i Vatikanhandskriften »Vita et mira-

cula Sancti Erici» förmåler (Reg. lat. 525 i Vatikanbibl.; kopia i Kungl. Bibl., Stockholm; jfr T. Schmid, Den helige Sigfrid, Lund 1931, s. 146). Den lyder i svensk översättning: »herr Stefan, ärkebiskop, kanoniserade tillsammans med den danske ärkebiskopen Eskil, med påven Alexander III:s fullmakt, sänkt Knut konung i Ringsted och sankta Helena i Skövde och flera andra«.

Enligt en gammal tradition, låt vara osäker, skall en inom Ränneslöv befintlig källa ha kallats S:ta Helenas källa och vara en gammal offerkälla.

C. G. U. Scheffer

Finland

I många år har jag för denna tidskrift skrivit en serie presentationer av nya kommunvapen i Finland. Våra kommuner har dock varit så goda arbetsgivare och våra heraldiska konstnärer så produktiva, att vapnens antal ökat i en takt som gjort att de med tiden varit allt annat än nya, när jag hunnit anmäla dem.

Nu har jag dock blivit arbetslös. Det har utkommit ett verk (se p. 187) som innehåller, förutom statsvapnet, vilket faktiskt inte är officiellt fastställt, Finlands alla officiella territoriella vapen. Bland dem alla kommunvapnen. Och jag menar faktiskt alla. Det finns inte längre någon kommun i Finland, som icke har ett vapen, och alla dessa vapen och en hel del till finns mellan bokens pärmar. Så det är onödigt att fortsätta en anmälan av vapen, som redan är publicerade i en bra och mycket vacker bok. Jag kan bara uppmana eventuella läsare att skaffa sig boken.

Det finns trots allt en möjlighet att det uppstår nya kommunvapen. Vi

har här i landet långt gående planer på sammanslagning av de existerande kommunerna och om jag känner mina kära landsmän rätt så har innevånarna i de kommuner, som förlorar sin identitet, svårt att smälta att grannkommunens namn och vapen får fortbestå och till på köpet som deras.

Här i grannskapet finns ett gott exempel. Den 1 januari 1969 uppslukade Kronoby kommun Nedervetil och Terjärv och redan nu har de hunnit så långt att det grälas om ett nytt namn för storkommunen. F.d. Nedervetil- och Terjärvbor kan inte smälta att de blivit Kronobybor. Och alla tänkbara och en hel del otänkbara argument dras fram. Som kärringen, som inte kunde tänka sig att höra till en kommun, där inte ens kråkorna blir fullvuxna. — Kronoby är den enda av de tre kommunerna, där kajorna häckar.

Ett nytt vapen för storkommunen har det ännu inte varit tal om, men det kommer väl så snart namnfrågan är slutgrälad. Och blir det ett nytt vapen, så lovar jag att återkomma med en anmälan av det.

Bo Tennberg

Danmark

Siden oktober 1970, Heraldisk Tidskrift nr. 22 p. 66, har i hvert fald følgende seks danske kommuner og amtskommuner fået våben:

Samsø Kommune, Århus Amt. I blåt felt to krydsede gule årer. — I det sigil som repræsentanterne for *Samsø Herred* i 1584 satte under hyldningsbrevet til prins Christian (4.) sad der to krydsede årer, og dette gamle og enkle, storartede billede videresføres nu af *Samsø Kommune*. Godkendt i Indenrigsministeriet og

publiceret i Statstidende 9/7 1970 p. 6.

Helsinge Kommune, Frederiksborg Amt. I hvidt felt et rødt kors med udadbuede arme, belagt med en cirkelrund skive, som ved bølgelinjer er fem gange tværdelt af hvidt og blå, og hvorfra der i hver korsvinkel udgår tre røde solstråler, én lige mellem to bølgede. — Skiven i midten og solstrålerne er overtaget fra våbenet for Vejby-Tibirke Kommune (se Heraldisk Tidsskrift nr. 9, side 385–86, 1964), som i 1970 gik op i Helsinge Kommune. Den hvidt-og-blå vandret stribe skive — en figur som er inspireret af engelsk heraldik — står for den hellige kilde som har givet navn til Tisvilde (Tirs væld) og måske er den samme som senere tiders Helene Kilde. Solstrålerne står for kommunens sommerturisme, især langs badestranden mod Kattegat. Samtidig skal de minde om kommunens ældgamle historie: oldtidens soldyrkelse, som senere blev afløst af kristendommen (korset). Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent og godkendt i Indenrigsministeriet september 1970.

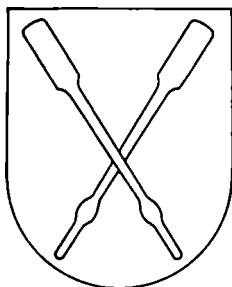
Dragsholm Kommune, Vestsjællands Amt. I grønt felt mellem to hvide flanker en lodret anbragt gul bispestav belagt med et hvidt borgtårn. —

Den indsnævrede grønne figur mellem de to flanker anskueliggør »Drageget«, den smalle landtange mellem Sejrø Bugt og Lammefjorden (før den blev udtørret), som forbandt Ods Herred med det øvrige Sjælland. Bispestav og borgtårn står for bispeborgen Dragsholm, som har givet kommunen navn. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent og godkendt i Indenrigsministeriet 1970.

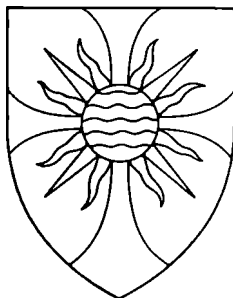
Rødekro Kommune, Sønderjyllands Amt. I rødt felt et lodret stille hvidt sværd med spidsen opad, belagt med tre gule oksepander. — Skjoldets røde farve står for første led i kommunens navn, sværd og oksepander for den gamle »Hærvej«, også kaldet »Oksevejen«, som går gennem kommunen. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent og godkendt i Indenrigsministeriet juli 1970.

Egebjerg Kommune, Fyns Amt. Ved et sparsnit delt af hvidt og grønt, heri tre oprevne egetræer af modsat farve. — Det grønne »bjerg« og træerne illustrerer tilsammen kommunens navn. Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent; den gængvne tegning er af arkitekt Claus Achtong Friis; godkendt i Indenrigsministeriet november 1970.

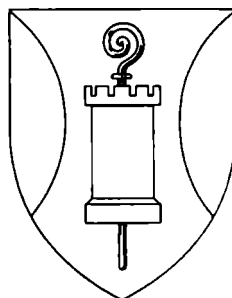
Århus Amtskommune. Ved kom-

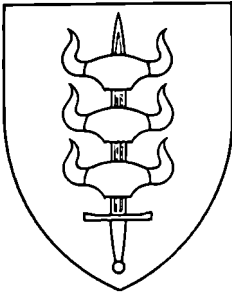
Samsø Kommune

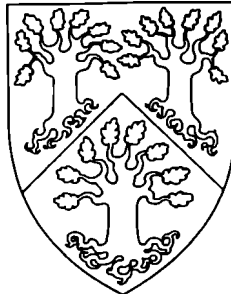
Helsinge Kommune

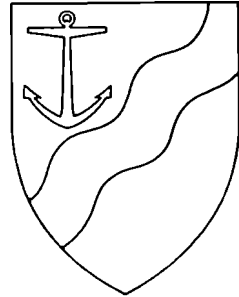
Dragsholm Kommune

Rødekro Kommune

Egebjerg Kommune

Aarhus Amtskommune

mune- og amtskommuncsammenlægningen 1970 udskiftede Aarhus Amtskommune sit hidtidige våben (fra 1959: i blå felt et hvidt anker mellem gule egeblade) med følgende: I blå felt en af bølgeskurer dannet sinister skråbjælke og øverst dekster et anker, begge dele hvidt. — »Strømmen« står for Gudenåen, Danmarks største vandvej, som løber gennem amtskommunen. Ankeret er attribut for St. Klemens, Aarhus Stifts skytshelgen, og fandtes tillige i seglet for Ning Herred (fra 1648).

Udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent og godkendt i Indenrigsministeriet januar 1971.

S.T.A.

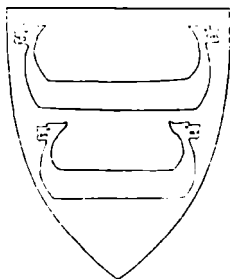
Norge

Tjølling kommune i Vestfold fylke: På blå bunn to sølv langskip. Det tilsvarende herredsflagg er: På blå bunn to hvite langskip. Etter oppdrag av den kommunale våpenkomité's formann, sorenskriver Ole F. Harbek, har førstearkivar Hallvard Trætteberg tegnet våpen, flagg og segl for Tjølling. I sin utredning til kommunen nevner Trætteberg at skipenes stavner er tegnet med dyrehoder (løvetype) slik som man kunde se dem på vikingetidens langskip. Valget av langskip

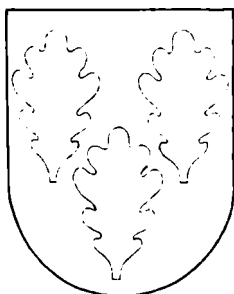
som motiv for Tjølling var nærliggende ut fra bygdens historiske tradisjoner. Tjølling var hovedbygden i det gamle Vestfold. Dens gamle navn Þjóðalyng, »Folkets lyng(hci)« peker hen på møtstedet for hoved-tinget for Vestfold i gammel tid. Våpenet ble vedtatt av Tjølling kommunestyre 16. december 1970 og fastsatt ved kongelig resolusjon 7. mai 1971.

Nedre Eiker kommune i Buskerud fylke: På rød bunn tre gull eikeblad, to over ett. Det tilsvarende herredsflagg er: På rød bunn tre gule eikeblad, to over ett. Så lett gjenkjennelige som eikeblad er, var det ikke å undres på at man valgte det som motiv for Nedre Eiker og dermed fikk et talende våpen. Det ble vedtatt i kommunestyret 18. december 1969 og fastsatt ved kronprinsregentens resolusjon 26. juni 1970. Etter provisoriske tegninger innsendt fra kommunen ble det fremstilt ved definitive tegninger utført av Riksarkivets preparant Odd Fjordholm.

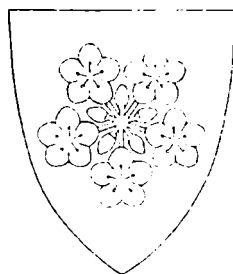
Lier kommune i Buskerud fylke: På rød bunn 5 sølv roser (epleblomster) og 5 sølv knopper på stilker fra et midtpunkt. Motivet med epleblomstene er for Lierbygden et nærliggende uttrykk for dens frodige natur og vekstliv, ikke minst på fruktdyrknin-

Tjølling kommune

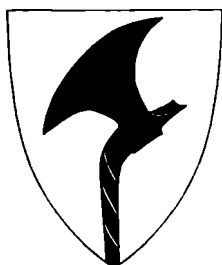
Nedre Eiker kommune

Lier kommune

gens område. I sin tid har motivet også vært antydnet som et forslag til fylkesvåpen for Sogn og Fjordane, men det er ikke blitt realisert, og nu er det altså for fremtiden Liers kommunevåpen. Det ble vedtatt av Lier kommunestyre 21. mai 1970 og fastsatt ved kongelig resolusjon 14. august 1970. Samtidig ble fastsatt herredsflagg: På rød bunn 5 hvite roser (epleblomster) og 5 hvite knopper på stilk fra et midtpunkt. Tegnet av H. Trætteberg.

Telemark fylke: På gull botn ei oppveksande svart bondestridsøks. Våpenet er tegnet av Hallvard Trætteberg som hadde det samme motiv som forslag i sin bok »Fylkesmerker«, publisert i 1930 for Norges Bondelag, men tegningene til fylkesvåpen og tilsvarende fylkesflagg er gjennomarbeidet

Telemark fylke

på nytt i 1970. Initiativtager i 1970 var fylkesordfører (nuværende justitsminister) Oddvar Berrefjord, støttet av fylkeskonservator Halvor Landsverk.

I sin redegjørelse om motivvalget uttaler Trætteberg at øksen ved den spesielle form med bakutbøyd skaft m.v. vil gjenkjennes som en bondestridsøks fra senmiddelalderen og følgende tid. Øksen er et gammelt kulturelement. Den har betydd meget i religion og symbolikk. Flintøksen fremkalte gnisten som gav ild og liv. På norske helleristninger fra bronsealderen ble øksen båret høyt som en fane. I det kristne Norge er øksen blitt St. Olavs kjennetegn – og norsk nasjonalsymbol. Som sverdet var ridernes verge, var øksen bondevepnningens verge. Bondestridsøksen i Telemark med bakutbøyd skaft var både stridsvåpen og verdighetstegn. I norske segl for adel og bønder i senmiddelalderen finnes et spesielt stort antall med økse-emblemet.

Forslaget ble vedtatt i Telemark fylkesting 10. november 1970 og godkjent ved kongelig resolusjon 18. desember 1970. Som fylkesflagg for Telemark ble samtidig fastsatt: På gul botn ei oppveksande svart bondestridsøks. *Paulus Holm.*

Heraldisk litteratur siden sidst

Polen

Marian Gumowski: *Handbuch der polnischen Heraldik*, 84 sider tekst + 84 sider illustrationer; Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1969; indb. i hellærred ö. Sch. 360.

På omslaget oplyser forlaget, at dette er den første bog om polsk heraldik som ikke kun behandler adelens våbener, og det skal nok passe. Noget tilsvarende kendes i andre lande! Bogen er ganske vist traditionelt bygget op: *Allgemeiner Teil, Wappen der polnischen Regenten, Wappen der polnischen Länder, Wappen der polnischen Ritterschaft, Wappen der polnischen Geistlichkeit, Wappen der polnischen Städte, Wappen der Dorfgemeinden*, men den indeholder ikke så lidt utraditionelt stof, og vi får betydeligt mere at vide om de hidtil forbigetse borger- og bondevåbener end blot at de eksisterer.

Af polske adelsvåbener har professor Gumowski kendskab til »mindst 5000« og af stadsvåbener til over 700. Borgerskabets våbener omfatter imidlertid *ein ungeheures heraldisches Material*, om end endnu slet ikke gennemgået; det meste stammer fra 1500-tallet og senere, men der er eksempler helt tilbage til 1200-tallet. Endelig udgør landsbyheraldikken *die zahlreichste Gruppe in der polnischen Sphragistik*. Også den er dog stadig nærmest uulforsket og har end ikke gjort sin entré i litteraturen.

Gumowski selv fortæller dog en del. Således om de systemer af retsbeskyttede person- og ejendomsmærker (undertiden i skjoldform) der brugtes af fx biavlere, fiskere og bjergmænd, og om de skjoldformede »gårdskilte« med en figur i: dyr, fugl, blomst m. m., som polske bjergbønder satte på deres boliger. For den som med glæde mener at se en forbindelse mellem heraldik og demokrati, er det interessant at denne almueheraldik ifølge Gumowski havde de bedste kår i de dele

af Polen, hvor bondestanden var relativt fri og havde fået lov til at udvikle en vis form for selvregering. I de egne hvor Preussen, Østrig eller især Rusland herskede mest autoritært, svandt heraldikken ind. Da zarregeringen i 1800-tallet modstræbende gav ti polske administrative distrikter lov til at føre våben, var det på den betingelse, at disse våbener på intet punkt måtte indeholde, eller bare minde om, lokaliteternes ældre våbenfigurer!

Hvis man kun véd én ting om polsk heraldik, er det, at dens skjoldmærker domineres af bomærkelignende figurer. Det gælder borger- og bondevåbener såvel som de ældste adelsvåbener, ifølge en liste i bogen fx ca. 40 pct. af »proklamationsvåbenerne« (se senere). Gumowski forkaster teorien om at de skulle have noget at gøre med runer, og uden decideret at binde sig til nogen forklaring lader han skinne igennem, at de efter hans mening må have deres oprindelse i bomærker. Denne forsigtighed er typisk for forfatteren. Måske ved ingen hvordan det forholder sig med disse polske bomærkefigurers oprindelse, og i så fald er det klogt at udtale sig varsomt, men et par steder i bogen, får man det indtryk, at forfatteren ikke rigtig har søgt til bunds eller at han er vejet uden om problemerne.

Dette gælder endnu en polsk specialitet, det fænomen som kaldes »proklamationsvåbener«. Herved forstås man en gruppe våbener, som hver især er fælles for flere adelige familier med hver sit navn. De vigtigste af dem udgør ifølge Gumowski ca. 125, og af disse er 26 våbener hver fælles for mere end 100 familier. Rekordten er våbenet *Jastrzebiec* (i blått felt en gul hestesko omkring et gult kors), som er fælles for 563 familier. Disse »familiegruppe-våbener«, som man også kunne kalde dem, har deres egne navne, som bl. a. dels kan være betegnelser for selve våbenmærket, dels muligvis er gamle samlings- eller krigsråb (*proclamatio*, heraf

betegnelsen »proklamationsvåbener«). Hele forholdet er overmåde interessant, men når det kommer til en forklaring, er det ligesom at Gumowski opgiver ævred og nøjes med at sige, at sådan er det altså.

Når det skal forklares hvor den polske ørn har sin oprindelse, kan forfatteren simpelt hen ikke få sig selv til at acceptere en eventuel forbindelse med det Tyske Riges ørn. Jeg forstår ham og skal være den første til at tilgive ham. Men han tilbyder ingen anden forklaring på det forhold, at to nabostater har samme våbenmærke (for Polens og *Brandenburgs* vedkommende endog i samme, om end omvendte farver), end at det må skyldes »et tilfældigt valg«. Ikke desto mindre anfører han på samme side, at ørnevåbenet var karakteristisk for fyrster langs Tysklands østgrænse: Polen, Brandenburg, Mähren, Østrig, Krain, Tirol. Men der er altså ingen forbindelse mellem Polens ørn og den tyske ørn!

Trods sådanne undvigelseser indeholder bogen megen eksakt viden. Dertil gode litteraturoplysninger (men intet register!). Ingen af illustrationerne er tegnet til bogen; de er alle hentet fra det virkelige heraldiske liv, og de fleste er glimrende.

En tidligere bog af Marian Gumowski, om polske sigiller, var anmeldt i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 16 side 284, 1967.

S.T.A.

Vægtig bog om segl

Erich Kittel: *Siegel*; 531 sider med over 400 illustrationer og 8 farveplancher; Klinkhardt & Biermann, Braunschweig 1970; Pris 95 DM i shirtingsbind.

Som bind XI i *Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde* har forlaget Klinkhardt & Biermann i efteråret 1970 udsendt en diger bog om segl, skrevet af den både kendte og anerkendte autoritet på området, statsarkivdirektør dr. E. Kittel.

Det er vist længe siden, at der er udkommet et så grundigt værk om sigillografi, og i modsætning til flere andre bøger om emnet begynder denne ikke med

den tidlige middelalder, men ofrer de første hundrede sider på en fyldig orientering om brug af segl i den antike verden, glimrende illustreret med typiske eksempler. Overgangen til middelalderen er gjort glidende, for der er tale om en gradvis udvikling og ændring både i valg af motiver som seglbilleder og i anvendelsen af seglene.

De to følgende dele af bogen gennemgår systematisk emnet, dels i en »almindelig del«, som behandler den retslige side af sagen, seglstampen, seglets anbringelse o.s.v., dels i den »særlige del« hvor kapitlerne lidt udemokratisk går fra konger og kejsere via den højere og lavere adel til borgere og bønder for at slutte med embedssegel. Samtidig med denne systematiske gennemgang springer eksemplerne i tid fra Karl den Store og helt frem til år 1961.

Fjerde og sidste del af bogen omfatter en fuldstændig fortegnelse over indskriftene på de givne segl ordnet kapitelvis i kronologisk orden, en imponant bibliografi på 40 sider (hvor bl.a. *Heraldisk Tidsskrift* er nævnt), en historisk oversigtstavle og et register.

En enkelt fejl — formentlig den eneste i hele bogen — vil få den opmærksomme læser og abonnent af *Heraldisk Tidsskrift* til at studse. Det er figur 199 på side 303, der er vendt på hovedet: Stadt Xantens segl fra 1331 visende to korslagte nøgler

— i stil og udformning næsten identiske

med nøglerne i *Næstveds ældste kendte segl fra 1280* (se HT nr. 6 side 268). Man fristes til at tro, at de to signeter må stamme fra samme værksted.

Blandt heraldikere diskuteres det nu og da hvor højt eller lavt segl bør vurderes som heraldisk kildemateriale. Den foreliggende bog viser klart, at hvadenten vi kan lide det eller ej, så kommer vi ikke uden om seglene.

Haxt.—

Flag og statsvåbener

Alverdens flag i farver; tekst ved Christian Fogd Pedersen og farveplancher af Wilhelm Petersen; 256 sider, heraf 128 sider farveplancher; ny revideret udgave; Politikens Forlag, København 1970; pris 27.75 Dkr. i shirtingsbind.

Det er en handy lille bog; men hvis man gør sig den ulejlighed at læse forordet igennem, vil man forstå, at det ikke er en bog, som forlaget er sluppet nemt om ved. Der ligger et enormt arbejde forud for udgivelsen: Korrespondancer med snart sagt alverdens ambassader, forhandlinger med de fleste danske ministerier, forespørgsler til en række institutioner og privatpersoner over det meste af kloden, og så videre...

Jamen, vil nogen måske indvende, dette er jo bare en ny udgave, og det værste slæb blev vel overstået med 1. udgaven i 1956 — flag og statsvåbener ændrer sig vel ikke så forfærdelig meget på 14 år. Nå ikke — jo, såmænd gør de så. Hvis man sammenligner de to udgaver vil man se, at det faktisk har været nødvendigt at ændre på hver eneste planche. Mirakuløst er det lykkedes at holde samme antal farveplancher, men tekstsidernes tal er mere end fordoblet.

Blandt de største og mest iøjnespringende ændringer bør nævnes, at mere end 30 stater har set dagens lys i Afrika, og de har næsten alle anlagt både flag og våben. Canada har fået nyt nationalflag, og de canadiske provinser og territorier har desuden fået hver sit flag og våben. For en række landes vedkommende be-

nærker man, at sammenknytningen af de traditionelle værn, søværn, hær og flyvevåben, har medført indførelsen af et særligt mærke, eller en særlig stander, for forsvarschefen.

Hvad heraldikken angår ser man, at republikken Irland ikke længere benytter det sammensatte våben med landsdelenes mærker, men kun det gamle smukke våben med guldharpn i blåt skjold. Den cirkelrunde facon på Sveriges lille rigsvåben er gledet i baggrunden til fordel for en mere traditionel skjoldform. Blandt de mange nye statsvåbener kan man glæde sig over enkelte, lades upåvirket af andre og væmmes ved resten. Generelt og retfærdighedsvis må det dog erkendes, at der er sket fremskridt i forhold til 1800-tallets »sofastykke-våbener«.

Teksten er en guldgrube af facts og dog er den ikke blevet til en tør opremsning af data. Vi får småglimt fra landenes historie og knappe men fyldestgørende forklaringer for symbolikken bag figurerne. Som ved plancherne er teksten ordnet geografisk således at man nemmere får øje på de geografiske regioners særpræg — de skandinaviske korsflag, særlige farvekombinationer som f.eks. tre sydamerikanske staters gult-blåt-rødt eller tre mellemamerikanske staters blåthvidt-blåt.

Der findes både dyrere og større flagbøger end *Alverdens flag i farver*; men en mere up to date og all-round håndbog til en overkommelig pris fås ikke i handelen. Dertil kommer at det er en bog *alle* kan have glæde af. Og når jeg skriver *alle*, så skal det tages bogstaveligt — min søn på 3 år er helt vild med den.

Haxt.—

Adel

Christopher von Warnstedt: *Adel — vad är det?*, 230 sider, 1970; i distribution hos AB Seelig & Co., Stockholm; pris: 18 Skr. hæftet.

Den svenske adelshistoriker og heraldiker Freiherr (titlen er tysk) Christopher von Warnstedt har som skribent to ansigter. Det ene tilhører en skarptsecnde

og i mange retninger original forsker, af stor viden og glødende i sin interesse. Det andet en adelshistorisk provo, der elsker at vække opmærksomhed. Det farlige er, at grænsen mellem de to ikke er skarp. Forskerens kritik kan uden varsel gå over i provovens bravader. Derved kan læseren blive usikker også over for den del af forfatterskabet der tager sig tilforladeligt ud, hvilket er synd, for læseren såvel som for forfatteren. Man må altså gå til denne vel skrevne, let læste og underholdende bog med varsomhed. Forskellige læsere kan i deres bedømmelse af den komme til forskellige resultater. Her er hvad jeg mener:

Bogens første afsnit, om begrebet adel og adelige privilegier, indledes — påskønnelsesværdigt: så véd vi hvad vi taler om — med en definition: »Med adel menas... en samhällsklass eller ett avgränsat stånd, som äger lagstadgade väsentliga företräden (oftast ärftliga) framför samhällets övriga medborgare». Ud fra denne definition mener forfatteren, at en virkelig adel ikke mere eksisterer i Europa. Hvad der findes, også i lande som fx Storbritannien, hvor der stadig er tilgang af nyadlede, er blot en »dekorationsadel«. Derimod gør han den vittige iagttagelse, at definitionen passer eksakt på Sovjetunionens og andre østlandes kommunistpartier.

Andet afsnit, side 28-58, består i en gennemgang af »Adeln i Sverige genom tiderna«, dens sammensætning, rekruttering, funktioner og økonomi. Afsnittet indeholder muligvis fejl i detaljer — det skulle være mærkeligt andet, og forfatteren tager selv forbehold i så henseende — men som helhed forekommer det mig overbevisende, mådeholdt i formen, særdeles interessant af indhold. Det sidste gælder ikke mindst fremstillingen af forholdet mellem arvelig adel og personlig adel.

»Adelsförlust i Sverige och grannländerna« handler om *afsigelse* og *fradømmelse* af adelskab. Under første kategori hører fx Per Adolf Tham (Tamm), som i 1800, da han var 26 år gammel, sammen med en række andre riksdagsmænd

til samtidens konsternation afsagde sig sit adelskab, men senere angrede, i 1826 blev genadlet og endte som friherre! Noget lignende foregår jo i øvrigt i dagens England. Under anden kategori, fradømmelse af adelskab, hører en række historiske domme: i Danmark Poul Laxmand 1502, Kaj Lykke 1661, Griffenfeld 1676, Struensee og Brandt 1772, i Sverige Anckarström 1792. Emnet er specielt, men meget fængslende og viser forfatteren når han er bedst: utrættelig i sin indsamling af relevant materiale, skarpsindig og velskrivende i præsentationen af det.

Side 75-118 behandler bestemmelserne i den svenske »regeringsform« af 1809 § 37 om adelsophøjelse og adelskabs arvegang (kun til ældste søn), og hvordan paragrafen blev fortolket og misfortolket. Hertil en kronologisk ordnet fortegnelse over alle de ca. 156 adlinger (af ubetitlet adel) som blev foretaget i Sverige i henhold til denne paragraf, altså siden 1809: det sidste navn er Sven Hedin 1902. Afsnittet indeholder en masse interessant oplysning og fængslende synspunkter, men tillige eksempler på von Warnstedt som provokatør. Et af hans tricks i den rolle består i at se bort fra forskellen mellem væsentligt og uvæsentligt, fx ved at puste en eller anden intetsigende detalje op så den forvrænger alle proportioner. Når fx en person med navnet »von Hofsten« kalder sig »Hofsten« uden *von*, finder von Warnstedt frejn til en fjern, for længst forældet og glemt forordning hvori dette er forbudt, gør et vældigt nummer ud af det og kalder det »forfatningsstridigt«.

Siderne 119-161 omhandler forskellige sider af den svenske adels heraldik: *Medeltidsheraldiken*, *Vapensköldens form*, *Sammansatta släktvapen och alliansvapen*, *Heraldiken i 37§-sköldebrevet*, og *De svenska adelskronorna och rangtecken genom tiderna*. Især rangkronerne har forfatterens interesse. Han gennemgår deres utroligt udviklede historie og foretager også en eksakt opgørelse vedr. hjemle, skjoldholdere m.m., delvis med overraskende resultater (fx at *våbenhappen* i 1700-tallet væsentligt var en modesag for *lavadelen*).

I øvrigt er dele af de heraldiske afsnit inciterende læsning, hvor en omfattende, detaljerig viden kombineres med usædvanlige synspunkter. Svagheden er, dels at sådanne, ofte meget interessante synspunkter – fx at våbenbilleder oprindelig i højere grad var »heliga symboler« end de havde en praktisk funktion i strid – ikke underbygges. Dels at læseren undertiden må spørge sig selv om hvem der mon fører pennen: den originale forsker eller den publicity-hungrende provo? Personlig tror jeg at førstnævnte har overtaget, men det betyder naturligvis ikke, at jeg er enig med ham i alle detaljer.

Den Elgenstiernska adliga ättartavelskandalen, side 172-92, skildrer von Warnstedts strid med bl. a. Bengt Hildebrand om fejl og påstået redaktionelt sjuskeri i Elgenstiernas kendte værk »Den introducerade svenska adelns ättartavlor« 1-9, 1925-36. Hvis det er rigtigt hvad von Warnstedt skriver, er »skandale« ikke for stærkt et ord. Men kan det være rigtigt? Det er meget svært at tage stilling til.

Bogens sidste afsnit er det derimod let at sige sin mening om. Det er en 22 siders kommenteret oversigt over adelshistorisk og adelsheraldisk litteratur, land for land, og den er værdifuld. Og det samme vil jeg vove at påstå om den overvejende del af von Warnstedts bog. Den indeholder mere ualmindelig information og flere igangværende synspunkter end de fleste andre værker af samme omfang. Der er ganske vist klinte i hveden, men den må man prøve at skulle ud.

S.T. A.

Steiermark

Josef Krassler: *Steirischer Wappenschlüssel*, 352 sider, Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 6, Graz 1968; pris: 150 sch. hæftet.

Det østrigske landskab Steiermark er godt dobbelt så stort som Sjælland og har i dag 1,1 million indbyggere. Den foreliggende nøgle til alle kendte steiermarkske slægtsvåbener, ikke-adelige såvel som adelige, indeholder et sted mellem 4000 og 5000 forskellige våbener (det er svært at

beregne; der er o. 7800 »posteringer«, men sammensatte våbener optræder to eller flere gange, hvis deres figurer hører til forskellige steder i forfatterens system). Det ville efter folketallet svare til 20-22.000 våbener i Danmark. Har vi så mange? Det har vi måske.

Selv om man ikke har noget ærinde inden for Steiermarks heraldik, kan det være af interesse at se, hvorledes forfatteren har bygget sin nøgle op (om to andre heraldiske nøgler, se HT nr. 10/435, 1964, og nr. 14/175, 1966). Josef Krassler har sit materiale fra segl, gravsten, kirkeinventar og verdslige bygninger. Delvis også fra våbenbøger (de ældste vistnok fra 1500-tallet), men dem er han mere varsom over for, fordi de efter hans mening ofte er udført af folk uden viden om eller sans for heraldik og indeholder mange fejl. Sine samlinger har Krassler opdelt på en måde som afviger ret meget fra det gængse, hvilket nok hænger sammen med, at en meget stor del af hans våbener stammer fra håndværkere og bønder. Der er 14 grupper: heraldiske delinger; andre geometriske figurer; bogstaver; bomærker; figurer fra jord og himmel; krigs- og jagttilbehør; værktøj; andre redskaber og menneskelige frembringelser; bygningsværker og lign.; planter; fugle; andre dyr; mennesker; fabelvæsener.

Den traditionelle tyske blasonering forenkler han stærkt: *Ein aufgerichteter rotbezungter, golden gekrönter, rotbewehrter roter Löwe im silbernen Feld* bliver til: *Löwe, rot (golden gekrönt) – Silber*, i en sådan bog utvivlsomt et stort fremskridt, selv om feltet stadig nævnes sidst. De fleste af de retningslinjer forfatteren har inddelt sine figurgrupper efter, er udslag af samme rationelle sindelag: »Der tages ikke hensyn til om en ørn er kronet eller ej, da dette i reglen beror på tilfældigheder«. Eller: »En fugl med en hestesko i næbbet er *en struds*, uanset hvordan den i øvrigt ser ud«. Eller: »En hund og en ulv adskiller sig fra hinanden ved at hunden har *halsbånd*, ulven ikke«.

Det allerfornuftigste i bogen er dog, at forfatteren ikke har stølet på sine sproglige evner alene, men i 745 usædvanlige

og svært beskrivelige tilfælde har givet sin blasonering en *tegning* med. De steiermarske almuevåbener indeholder en masse sære vækster og andre afvigelser fra den »klassiske« heraldik, som det ville have været plat umuligt at opfatte korrekt kun ud fra en verbal våbenbeskrivelse.

Andre sider af systematikken forekommer mindre heldig. Og jeg kan ikke se, at det skulle være nødvendigt at opføre et sammensat våben under hvert af dets felter, fx et firdelt våben i værste fald fire forskellige steder. Det kan kun have betydning, hvis en våbengengivelse, som ønskes opklaret, er delvis ødelagt, således at man fx kun kan se 3. felt. Men at øge en heraldisk nøgles omfang med 20-30 pct. eller mere for så sjældnen en eventualitets skyld, er ikke fornuft.

Bindet slutter med et 43 siders *alfabetisk* register over alle de familier, hvis våben er ordnet *heraldisk* på de foregående 300 sider.

Forfatteren omtaler et forhold som jeg aldrig er stødt på før, som lyder mystisk, men som måske fortjener at nævnes. »I 1200-tallets segl«, skriver han, »finder vi tinkturen angivet ved hjælp af små figurer, hvis farve i naturen der ikke kunne være tvivl om (et blad for »grønt«, osv.). Disse tinkturtegn har så senere i mange tilfælde udviklet sig til regelrette våbenfigurer«. Som andre eksempler nævner han en *halvmåne* for »sølv« og en *krone* for »guld«. Andetsteds siger han, at også en *ørn* kunne betegne »guld« og det lyder i hvert fald mærkeligt.

S.T.A.

Politiske symboler

Arnold Rabbow: *DTV-Lexikon politischer Symbole A-Z*, 270 sider ill. i sort + 16 farvebilag (statsvåbener og nationalflag); Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1970; pris: DM 6.80.

Symbolik og heraldik er ikke det samme. Men påvirkningerne, lånene og overlappningerne mellem de to begreber er så mange, at næsten enhver bog om heraldik vil indeholde noget af interesse for

symbolforskeren, og næsten enhver bog om symboler vil interessere heraldikeren.

Det gælder i hvert fald for Dr. Arnold Rabbows *Lexikon politischer Symbole*, bl. a. af den grund, at han til »politiske symboler« medregner statsvåbener og nationalflag. Alle nutidens sådanne er illustreret og beskrevet i hans bog. Gengivelserne står som helhed ikke nær på højde med de tilsvarende i »Alverdens flag i farver« (se side 179), men i Rabbows *tekst* er der undertiden oplysninger at hente som ikke findes i flagbogen, fx om Trikoloren og om det britiske unionsflag. De nordiske flag behandles samlet under opslagsordet *Skandinavische Kreuze*.

Af langt større interesse er dog hvad Rabbow har opsporet af og om andre former for politiske symboler, »af langt større interesse«, fordi en sådan information ikke findes samlet noget andet sted. Det er et meget spredt og meget uensartet stof, som det har kostet energi, viden og fantasi at finde frem til og at verificere. Her er statslige og politisk-religiøse billedsymboler fra antikken: *fascis*-knipperne, Kristusmonogram, Konstantin den Stores *labarum* m. m. Her er senere tiders politiske, nationale og revolutionære symboler: Jerusalemskorset, islams halvmåne, Pavestolens nøgler, reformationstidens bondesko, 1700-tallets frihedstræ, den Franske Revolutions frygiske hue osv. Her er vort århundredes talrige ideologiske og partipolitiske emblemer: hammer-og-segl, hagekors, den franske Vichy-regerings økse, Picassos fredsdue, kommunisternes knyttede hånd, Churchills V-tegn, lige til de allersneste års billeder for afrikansk uafhængighed: elefant, hane, tromme, fakkell osv. Her er grundige behandlinger af de politiske farver, især vor egen tids bloddrænkede rødt, sort og brunt, og af farvekombinationer. Og her er de nationale personificeringer (eller karikaturer) såsom John Bull, Uncle Sam, Marianne, Germania, den russiske bjørn og flere andre lignende.

Rabbows tekst er ikke kun konstatere; den er også vurderende, men den er hele vejen fordomsfri og balanceret,

også når det drejer sig om kontroversielle sager. Hans dokumentationer og nøjagtige dateringer af symbolers anvendelse er imponerende og ofte højlig interessant. En ting han har et særligt blik for, er symbolers optræden på frimærker.

Naturligvis er forfatteren bedst informeret om tyske forhold, og bogen behandler en lang række lokale partimærker, som næppe vil interessere uden for Tyskland. Men det betyder ikke at udlandet er overfladisk behandlet. Om Skandinavien er han fx udmærket orienteret (han er medlem af SHS) og kan endda komme med oplysninger, som var nye for anmelderen, således om Trekronestriden. Et andet eksempel på hans horisont er hans behandling af *ørnen* og *dobbelørnen*.

Foruden den tyske ørn med dens underørne: det Tysk-romerske Riges enkelte og dobbelte ørn, den preussiske ørn, det bismarckske kejserriges ørn, nazisternes ørn og nutidens vesttyske ørn, nævner han og gennemgår udførligt tyve andre ørne, der har spillet eller spiller en rolle som politisk symbol:

Ægyptens, Albaniens, USA's, den panarabiske, aztekernes, Byzans', den italienske facismes, Ghanas, Jugoslaviens, Mexicos, Montenegros, den napoleonske, Østrigs, Polens, det gamle Romis, Rumæniens, det gamle Ruslands, Serbiens, Spaniens og Syriens!

S. T. A.

Heraldisk ordbog

James Parker: *A Glossary of Terms used in Heraldry*, 692 sider + 8 sider i farver, England 1894; fotografisk optryk ved Charles E. Tuttle Company, Inc., Vermont 1970; pris: § 7.50 indb. i lærred.

Forfatterens hensigt med dette formidable værk er først og fremmest at slå fast, hvad der menes med de ord og udtryk som i England er anvendt i blasoneringer og andre heraldiske tekster fra sådanne teksters første tilskyndelse i 1200-tallet til hans egen tid, seks århundreder senere. Det lyder måske ikke af så meget, men det er det. Forfatteren har

gennemgået alle kendte middelalderlige våbenruller og andre heraldiske håndskrifter — på fransk, normannerfransk, latin eller engelsk — og deraf udtaget det anvendte glossarium. Han har gjort det samme med de følgende århundreders trykte litteratur, og han har herunder ikke udeladt ord og udtryk som forekom ham selv tåbelige, fx brugen af *planetens* eller *adelstens* navne som betegnelse for tinkturer. Og endelig har han tydeligvis et grundigt kendskab til formuleringerne i de våbenbreve som gennem et halvt årtusind er udstedt af heroldeerne i *College of Arms* i London. Det kan ikke være mange gloser inden for britisk heraldisk fagsprog der er sluppet gennem hans trawl.

Bogens første 18 sider indeholder en *systematisk* oversigt over tinkturer, delinger, linjer, figurer (samt deres mulige indbyrdes placering og position) og hvad andet inventar eller andre begreber man kan finde i Heraldikkens Hus. Derefter går man over til den *alfabetiske* ordning, som udgør de følgende godt 600 sider. Hvert opslagsord følges af en definition eller en forklaring og i reglen tillige af et eller flere eksempler (som altid er citeret bogstavtvo i deres oprindelige blasonering, også når denne ikke er engelsk). Der er mere end 1000 illustrationer, ofte nyttige, om end ikke særlig elegante, nærmest i den gamle Larousse-stil.

Et par eksempler: Opslagsordet *Cross* fylder 31 sider; der nævnes og gives eksempler på 156 forskellige slags kors, hvoraf 49 illustreres. Under *Axe* nævnes 11 forskellige slags økser, med 12 illustrationer og 30 eksempler. En så speciel figur som »et ærme«, *Maunch*, gives der 13 eksempler på. Andre usædvanlige figurer er: en snegl, en lunte, tre bobler og *a delf*, »en skovfuld jord«. Under *Augmentations* nævnes, at Gustaf 2. Adolf i 1627 gav Sir Henry Saint George, som havde overrakt ham Hosebåndsordenen, ret til at føre Sveriges tre guld kroner i blåt felt som midterskjold i sit våben.

Bindet slutter med et register over de ca. 4000 personer og familier, hvis våben er blasoneret som eksempler.

Det er klart at et værk fra 1894 af denne art på flere punkter må være forældet i dag. Den historiske viden er øget, synspunkter er ændret, kritikken skærpet. Alligevel tør jeg sige, at hvis man interesserer sig for engelsk heraldik, vil man ikke fortryde at købe Parkers *Glossary*.
S. T. A.

Fabelvæsener

Dorrit Lundbæk: *Fabelvæsener i sengotisk kalkmaleri i Danmark*, 88 sider hvoraf ca. halften billeder; særtryk af tidskriftet »Historie» IX, 1, udgivet af Jysk Selskab for Historie, Universitetsforlaget i Aarhus, 1970; pris hæftet 43.70 Dkr.

Blandt heraldikkens figurer er fabeldyr og fabelvæsener utvivlsomt en af de grupper der fængsler mest. Nogle fabelskabninger kan spores tilbage til orienten eller antikken, andre delvis til Bibelen, andre igen synes at være lokale, men måske med rødder i hedenskab og urgamle myter. Hvilke forestillinger ligger der bag? Skal fabelskabningerne symbolisere noget, og i så fald hvad? Kan de fortælle os noget om vore forfædres følelser og tanker, deres opfattelse af hvilke kræfter der virkede i livet og i døden?

Det er sådanne spørgsmål Dorrit Lundbæks interessante bog bidrager til at besvare, om end kun for visse fabelskabningers vedkommende. Hun skelner mellem *fabelvæsener* og *fabeldyr*, og denne sidste gruppe kommer hun ikke ind på. Den der vil vide noget om grif og basilisk, lindorm og enhjørning, o. s. v., må altså søge andetsteds. Ved *fabelvæsener* forstår hun »vanskabte mennesker og de sammensatte væsener, hvori der indgår menneskelige dele». Det drejer sig stort set om syv slags: Blemmya, et menneskelignende væsen uden hoved, men med ansigtet anbragt på brystet eller maven. Kyklop, eller arismasp, et menneskelignende væsen med kun ét øje, midt i panden. Mennesker med hundehoved. Skyggefod, et menneske med i reglen kun ét ben, hvis fod til gengæld er så stor, at dens indchaver kan søge

ly under den. Tranehals, et væsen i reglen med menneske- eller fuglekrop, med en lang, tynd tranehals og menneskeligt hoved. Kentaur, halvt menneske, halvt hest; de findes med to ben såvel som med fire. Og endelig havmænd og havfruer. Da vildmænd »hverken er vanskabte eller kompositte», er de ikke medtaget i bogen.

I danske kalkmalerier optræder disse væsener først sent, fra o. 1450 til o. 1530, hvilket måske skyldes, at de billedlige forlæg som kirkemalerne i mange tilfælde vides at have brugt (især træsnit i geografiske og historiske værker), først blev almindelige i løbet af 1400-tallet. Selve forestillingerne var imidlertid langt ældre og kan for hvert enkelt væsens vedkommende føres tilbage til græske eller romerske forfattere, til Bibelen (fx profeterne og Johannes' Åbenbaring) eller til kristne forfattere såsom kirkefaderen Augustin, der i sit berømte værk »Om Guds stat», *De civitate Dei*, har et helt kapitel om fabelvæsener.

Hvad var nu disse væseners opgave just i kirkerne? Dorrit Lundbæk holder en smuk balance mellem dem der vil udlægge alting symbolsk og dem der ikke vil acceptere noget som helst som symbolsk. Hun mener, at fabelvæsener undertiden blev brugt uden anden tanke end at de skulle dekorere væggene. Andre steder skal de måske opfattes som udtryk for politisk eller social satire. Andre steder igen er de rimeligvis at opfatte som symboler. Det gælder fx en serie pragtfuldt tegnede, i deres ganske dagligdags fremtoning usigeligt skræmmende fabelvæsener i Råby Kirke, nord for Randers Fjord, der uden tvivl skal personificere de syv dødssynder. Og atter andre steder repræsenterer fabelvæsener i en kirke måske de sære og fjerne folkeslag, som apostlene en dag skal nå ud til med Evangeliet. Muligvis er nogle af disse gode grunde kun påskud, bevidst eller ubevidst, for at få lov til at afbilde de foruroligende, men dybt fængslende figurer.

Og nu heraldikken? Ja, havfruer og havmænd optræder jo ganske ofte. Ken-

taurer kendes også, i hvert fald i udlandet. Blemmya'en, det hovedløse væsen med ansigtet på maven, minder meget om slægten Trolles specielle form for trolld (se HT nr. 11 p. 16, 1965), og en forbindelse kan i alle fald *tænkes*. En tranchals, en skyggefod, en enøje eller en hundehoved mindes jeg ikke at være stødt på hidtil, men det kunne jo være at man gjorde det, *nu da man ved at sådanne væsener findes!* Den første, fladeste eller mest nærliggende fortolkning af en heraldisk figur *behøver* jo ikke at være den rigtige.

Desværre indeholder Dorrit Lundbæks bog ikke noget register, og også på andre punkter er dens store viden lidt kluntet serveret. Billederne sidder for sig (skønt mange af dem er i streg og sagtens kune være anbragt i teksten), og billedteksterne et tredje sted! Mange fodnoter er slet ikke »noter« eller henvisninger; de hører til i teksten, men forfatteren har syntes det var lettere at sætte dem nederst på siden. I bogens første 32 linjer = ca. ¼ side er der 3 fodnoter som tilsammen fylder omtrent det samme. Voltaire sagde: »De aner ikke hvor megen uejlighed jeg har gjort mig, for at læseren ikke skal have nogen«. Dette er ikke Dorrit Lundbæks motto.

S. T. A.

Uundværligt hjælpemiddel

S. T. Achen & Ole Rostock: *Bibliografi over heraldisk litteratur i Danmark og om Danmark 1589–1969*. Dansk Historisk Fællesforening; 1971. 192 s. (12 ill.); indb.; pris: kr. 39 for medl. af DHF, normalpris kr. 54.

Videnskaberens nuværende ekspansion gør det vanskeligt at overskue selv små specialområders litteratur. Behovet for bibliografier er derfor akut. Inden for heraldikken har man taget konsekvensen heraf: 1966 genoptrykkes *Moule: Bibliotheca Heraldica Magnae Britanniae* (1822); i Frankrig udgives G. Saffroy: *Bibliographie générale, héraldique et nobiliaire de la France I–IV* (ca. 52000 numre), og nylig er varslet S. de

Vajay: *An Outline of Hungarian Heraldry*. Hertil kommer mange mindre oversigter f.ex. i »Archivum Heraldicum« og i »Schrifttumsberichte zur Genealogie und zu ihren Nachbargebieten« 1951 ff.

Helt i tråd med disse bestræbelser har to af SHS' førende medlemmer nu udsendt en dansk heraldisk litteraturfortegnelse, der afløser Achens arbejde fra 1958.

Den indbydende bog er en gevinst for faget. Den er smukt indbundet og illustreret. Dette ses forholdsvis sjældent – inden for naboområdet f.ex. i *N. Sandberg: Harald Wideens skrifter* (1962) og i *M. W. Robinson: Fictitious Beasts* (1961) – men har fremtiden for sig. De Vajay's og Saffroy's værker er også illustrerede, men medens deres pris anslås til hhv. 200 og 1000 kr., kan nærværende bog fås for 40–50 kr. Det er uhørt billigt inden for en specialdisciplin.

Fortegnelsen er let at bruge; der er udførligt index, fortløbende nummerering, krydshenvisninger og forfatterregister (770 navne). Typografien er ensartet og uden forkortelser.

Man har brugt udtrykket informationslavine om vor tids litteraturstrøm – ganske berettiget: mens *Erslev* i sin middelalderhistoriske kildeoversigt 1892 giver ca. 50 heraldiske henvisninger, har Achen 1958 797 og Achen og Rostock 2471 (= ca. 2600 enkeltpubliceringer). En del af forøgelsen skyldes medtagelse af relevant stof om symbolik, emblematik og især vexillologi (152 nr.). Også her er man på højde med udviklingen: Kongressen i Wien viste øget interesse for disse områder, og allerede 1965 udsendte *Whitney Smith* en international flagbibliografi. Andre bidrag til forøgelsen skyldes HT (461 nr.) og Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder (142 nr.).

Tilvæksten afslører heraldikkens populære side: kommunalgruppen, der fra 1958 er vokset med 366 numre, hvoraf 45 autoriseringer.

Forfatterne har tilstræbt fuldstændighed (f.ex. medtages ca. 280 dagbladsartikler) og er nær målet. Nærmest som

diskussionsgrundlag skal dog anføres nogle ikke medtagne titler:

Under Sverige savnes *Hans Tolls monografi*: De älsta svenska konungavapenbilderna och »Tre-kronor-vapnet» (Sth. 1919, 80 s. + 8 tvl.), hvori bl. a. om *Hvide-slægtens heraldik*.

Sværere at rubricere, men af megen interesse er *Asger Jorm, P. V. Glob & G. Gjessing: Signes gravés sur les eglises de l'Eure et du Calvados (Kbh. 1961, 330 s.)*. Heri fremlægges (med diskutabile resultater?) et stort symbolhistorisk materiale bl. a. om det trefoldige hoved, som også ses i våbener (f. eks. *Trivulzio, Breckling, Morrison of Bognie*).

I gruppen: *personalia* opløres under eget nummer notitser om forfattere til én artikel i HT, mens man ganske forbigår de selvstændige hyldest- og minde-skrifter over udgiverne af vore største værker af heraldisk betydning: *Henry Petersen* (1896, 1898), *J. B. Løffler* (1905) og *Chr. Axel Jensen* (1948), hvori bl. a. bibliografier.

Ovenstående vejer dog lidet mod den rigdom af oplysninger, der nu er let tilgængelige for læg og lærd. Vi skylder forfatterne og DHF tak for initiativ også på dette område. P.H.

Heraldik på fajencer

Jørgen Ahlefeldt-Laurvig og Kai Uldall: *Fajencer fra fabriken i St. Kongensgade*; 337 sider, 303 illustrationer i sort og 8 farveplancher, Gyldendal, København 1970. Pris: 178 Dkr. uindb.

De to forfattere har delt bogen nogenlunde ligeligt imellem sig. Kai Uldall anvender de første 122 sider til at behandle fabrikens historie, medens Jørgen Ahlefeldt-Laurvig i tekst og billeder beskriver fabrikens produktion på de følgende to hundrede sider. Som sig hør og hør slutes der af med signaturoversigt, noter og henvisninger, og et register.

Set fra et heraldisk synspunkt er det en af de bøger, der både vækker glæde og irritation. Glæde fordi så mange af de glimrende afbildede genstande bærer

heraldik, og irritation fordi heraldikken knap nok værdiges omtale.

Heraldikken kunne ellers godt i nogle tilfælde have hjulpet til en præcisere datering af genstandene. Et bakkebordsblad bærer f. eks. det grevelige haxthausenske og det juelske våben omgivet af Dannebrogordenens kæde. Christian Frederik Haxthausen blev gift i 1721 med Margrete Hedevig Juell. I 1735 blev han hvid ridder og i 1736 optoges han i den danske grevestand. Da han døde i 1740, må vi gå ud fra, at bakkebordsbladet må være fremstillet mellem år 1736 og 1740. Omvendt kaster en biskopbolle, der for få år siden ved en auktion i London kom i engelsk privateje, måske et forsonende lys over en forargelig strid om paterniteten til friherre Schack Brockdorff.

En blådekoreret terrin er forsynet med alliancevåbener. Det ene bærer en sparre og det andet to bjælker. Rent umiddelbart forekommer det at være en let opgave at identificere dette ægtepar fra midten af 1700-tallet, men efter et dusin opslag i diverse årgange af Danmarks Adels Årbog forbliver gæden uløst, og problemet videregives hermed til læserne. En yndig lille bakke dekoreret med det kragse våben og initialerne W, C og K frembyder intet identifikationsproblem, men uvilkårlig undrer man sig over, at en dame som Wibeke Charlotte Krag har vendt sit våben i courtoisie mod hvad?

En liste over slægter hvis våbener findes på fajencer fra fabriken i St. Kongensgade vil ud over de allerede nævnte navne i hvert fald kunne omfatte: Ahlefeldt, Blome, Berner, Flemming, Lichtenberg, Møsting, Rantzau, Reventlow, Rumohr, Schulin og Wedel Friis. Desuden findes det danske rigsvåben på adskillige genstande og Kurland og Brunsvigs fyrstevåben ses på en biskopbolle.

Listen over uidentificerede våbener vil le vel blive på en halv snes stykker, men af gode og dog højst beklagelige grunde er det helt umuligt at lave en liste over hvad der i tidens løb er havnet i skraldebøtter og voldgrave af knust fajence dekoreret med heraldik.

Haxt.—

Finland

Finlands kommunvapen/Suomen kunnallisvaakunat, under redaktion af *Atte Haikonen*, 208 sider i stort format, udgivet af Suomen Kunnallisiitto (Finlands kommuneforbund), 1970, sælges gennem Kunnallinen hankintapalvelu, postboks 10200, Helsingfors 10, pris, indb. i lærred: Fmk 130, i leder: Fmk 150.

Finland er formodentlig det eneste land i verden, hvor *alle* kommuner har våben: 468 landkommuner, 29 köpinger og 46 städer, hertil 12 län og 9 landskap samt selve landet, i alt 565 våbener. De er alle gengivet i farver i dette værk.

Teksten, udarbejdet af *Kauko Pirinen*, er, for størstepartens vedkommende, ikke blot på finsk, men tillige på svensk og engelsk. Den består dels af en indledning om »Finlands territoriella vapen«, dels af en kommentar til hvert enkelt våben på farvesiderne: blasonering, historie, forklaring af indholdet. Hertil slutter sig en oversigt over »Några allmännare härldsbilder och skuror« samt registre over forekommende våbenfigurer, udarbejdet af *Asmo Alho* og *Carol Hedberg*. Sluttelig et indeks.

Finlands statsvåben går tilbage til o. 1560, og de ældste af landskabsvåbenerne er lige så gamle. Länsvåbenerne, som først kom i brug og fastsattes efter Anden Verdenskrig, bygger især på landskabsvåbenerne, men to af dem har udviklet sig fra mærker og faner, som brugtes af lokale »landskapsförbund«. De ældste finske stadsvåbener stammer fra begyndelsen af 1600-tallet, de første köpingsvåbener fra o. 1900. Alt dette gør *Kauko Pirinen* rede for, kyndigt, vel formuleret og imponerende kortfattet.

Så fængslende dette er, er det dog ikke afgørende forskelligt fra, hvad der kunne berettes om den kommunale heraldik i andre lande. Det som, heraldisk set, gør Finland så enestående, er den rige og skønne kommunalheraldik som er fremvokset og bragt til fuld, overvældende blomstring i vor tid, inden for ca. 20 år. Sognesigiller kendes i Finland så langt tilbage som slutningen af 1500-tallet,

men først i 1940'erne opstod i landkommunerne en mere udbredt interesse for at genoptage brugen af deres gamle våbenmærker eller at skabe nye. I 1948 indgav Kommuneforbundet et forslag til regeringen herom, og i 1949 vedtoges loven om kommunevåbener. Ifølge denne nedsattes en komité, hvori ikke blot erfarne kommunalfolk, men også heraldiske kunstnere og eksperter i heraldisk teori fik sæde (de to sidstnævnte kategorier er i Finland i øvrigt ofte, til heraldikkens held, sammenfaldende). En lang række kunstnere medvirkede, blandt hvilke *Pirinen* fremhæver, først og fremmest *Gustaf von Numers*, og dernæst *Olof Eriksson* og *Ahti Hammar* samt *Kaj Kajander*, alle velkendte for *Heraldisk Tidsskrifts* læsere.

Enhver som har været med til at udforme et kommunevåben ved, hvor svært det kan være at få de lokale interesse-rede, med deres vel mente, men ofte ikke særlig vel lykkede idé, til at acceptere de hensyn som den gode heraldik kræver. At de finske heraldikere og heraldiske kunstnere har mestret også denne kunst, viser resultatet. »Just dessa konstnärer utförde det egentliga skapande arbetet, antingen helt självständigt eller också, kanske oftast, så att de fann heraldiska uttrycksmedel för ortsbornas vanligen mycket oheraldiska intentioner. Härvid lade de ofta i dagen häpnadsväckande fyndighet och skaparkraft«.

Disse sidste ord er ikke overdrevne. De moderne finske landkommunevåbener, som præsenteret i denne bog, udgør en sådan mængde, og en sådan koncentration, af elegant heraldik, at man skal tilbage til de berømteste middelalderlige våbenbøger for at opleve noget tilsvarende.

Af de 468 landkommunevåbener bygger en snes eller så på gamle sognesigiller, de fleste fra 1600-tallet, og en anden lille gruppe på sognefaner fra »stora ofreden«, i begyndelsen af 1700-tallet. Nogle enkelte er afledet af våbenerne for slægter eller personer som har haft betydning på egnen, eller de afbilder hel-

gener med lokal tilknytning, bl.a. St. Olaf og hans økse. Det store flertal af våbener er imidlertid helt nykomponerede, inspireret af kommunens næringsveje, naturliv, topografi, historie, navn (eller øgenavn), lokale sagn osv. Heri er intet nyt: det er det udgangspunkt alle kommunalheraldikere har. I Finland er det blot udnyttet med en fantasi, en kombinationsevne, en dristighed og en sans for heraldikken som kunstart, der er uden sidestykke.

De finske heraldikere kender naturligvis til bunds den traditionelle heraldik, og de bruger, varierer og fornyer dens virkemidler. Men hvor dette ikke slår til, viger de sandelig ikke tilbage for at introducere noget nyt, en ny skure (deres med rette berømte *granskura* er kun ét eksempel blandt flere) eller nye figurer. Mange af disse er hentet fra bondelivets hverdag, enhver kunne sætte dem i et våben, vil man sige, ja, men det kræver originalitet, mod og selvbevidsthed at gøre det. I disse finske kommunevåbener træffer man fx: tømmerstaks og tømmerstav, trækulsmile og lappetelt, vidjehank og hængelås, fortøjningsring og sømærke, pennecfjer og nøglehul, åretold og skibsskruc, slædemede og raftehegn, løvjern og bondefiol, oksecåg og koklokke (en klokke er nemlig ikke bare en klokke, der er kirkeklokke, skibsklokke, koklokke og vællingklokke, dvs. som på herregårdene gav signal om, at nu skal der spises) osv., osv. Eller figurerne kombineres: en bjørn med en tjarerønde, en hest der holder en le, et egerm på en ambolt, en lynstråle som ender i kløverblade, en fisk med rensdyrtakker, en høvl med vinger, en hane der holder en pegepind, et posthorn som skyder kviste...

Men ét er at få en idé, noget andet er at udføre den. Alle disse figurer og figurkombinationer er blevet filtreret gennem et heraldisk temperament og dernæst udført i sanddrø, men forfinede forenklinger, som i virkeligheden er stor kunst. Finland har i mange år gjort sig bemærket ved raffineret kunsthåndværk og kunstindustri — møbler, glas, tekstiler —

og de finske kommunevåbener er udslag af samme begavelse. Et af de mest slående indtryk fra bogen er foreningen af to tendenser, som man ellers skulle tro var uforenelige: realisme — den naturtro gengivelse af konturer, af en holdning, ja af en bevægelse — og heraldisering (det er det samme Claus Achton Friis har gjort i Danmark med sin nye udformning af Grønlands siddende isbjørn). Se fx Kyyjärvis hugorm eller Pattijokis havrevippe, se hvorledes et blad ikke bare er et blad, men derimod blad af asp, af lind, af løn, af birk, af jordbær osv., hvert især tegnet let genkendeligt, næsten naturalistisk, og dog heraldiseret ned til det *signal*, som et godt våben (ifølge Claus Friis) skal være.

Alandsøerne falder uden for resten af bogen. Deres våbener er anbragt for sig (dog ikke teksten hertil, hvilket er forvirrende), og både i komposition og udførelse er der et svælg mellem dem og de øvrige. Dog, dette tjener kun til at understrege det niveau disse ligger på og gør intet skår i den almindelige glæde. For en heraldiker kan næppe nogen nutidig bog være mere frydefuld eller lærerig at fordybe sig i end denne.

S.T.A.

Udvidet udgave

Kalender över ointroducerad adels förening, 14:e årgangen, redigerad av Leif Pålhlsson, 586 sider, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1970, ca. Skr. 40 + moms i shirtingbind.

En nydelig bog i et fikst lille format, og til og med, på grund af lille skrift og koncentreret form, en meget indholdsrig bog.

Sammenlignet med forgængeren fra 1967 er der sket betydelige udvidelser. Sideantallet er forøget med over 200, og 13 nye slægter er kommet til. To slægter, von Braun og Gentschein, er gledet ud, idet de er bevilliget introduktion på det svenske ridderhus. Kalenderen omfatter nu 85 slægter. Et register over de henvendte 200 slægter, der har været behandlet i

kalenderens tidligere udgaver er en nyttig gevinst for den foreliggende.

Sin heraldiske interesse har bogen derved, at omtalen af hver enkelt slægt indledes med en som regel forbilligelig korrekt og smukt tegnet gengivelse af våbnet efterfulgt af en tilsvarende blasonering.

Der er næsten intet at kritisere, om trent alt er perfekt. Kun må det (som nævnt i HT 16 p. 287) fortsat undre, at »höger« og »vänster« endnu ikke er blevet erstattet af *dexter* og *sinister* i blasoneringerne.

Hant.—

Østrigsk jubilæum: fyrster og formbrød

Jahrbuch der Heraldisch-Genalogischen Gesellschaft »Adler« ... Wissenschaftlicher Jubiläumsband 1870–1970, 224 sider + 12 sider plancher, 1970; c/o Haarhof 4 a, 1010 Wien; pris: 135 sch.

I anledning af sine hundrede år har det østrigske heraldiske og genealogiske selskab Adler udsendt en bog med elleve afhandlinger inden for sine interessesfærer, seks om heraldiske emner, fem om genealogiske. Ca. halvdelen af disse artikler er så lokale, at de næppe kan interessere på vore breddegrader. Men i andre er der uden tvivl noget at hente, og et par af dem er perspektivrige og meget interessante.

Szabolcs de Vajay skriver i bogens længste artikel (35 sider), meget grundigt, men også livligt, om ægteskabelige forbindelser mellem Østrigs og Spaniens højadel i den periode, da det samme habsburgske hus herskede begge steder. Det er især sådanne internationale forbindelsers sociale og psykologiske sider der fængsler ham.

Roman Freiherr von Prochazka har udarbejdet en liste over forskellige kategorier af fyrster og hertuger i de lande som førte under den bøhmiske krone, og her finder man til sin overraskelse både en svensk og en dansk. Den første er *Prinz von Wasa*, af huset Holsten-Gottorp, som blev medlem af den bøhmiske

Herrenstand o. 1830; det må være den tidligere kronprins Gustav (1799–1877), søn af Gustav 4. Adolf. Den anden er fyrst Wilhelm af Slesvig-Holsten-Glücksborg, som i midten af 1800-tallet var kavalleriofficer i Bøhmen; det må være Christian 9.s yngre broder (1816–93), som i 1835 var trådt i østrigsk tjeneste.

Christopher Freiherr von Warnstedt, svensk og medlem af SHS, gennemgår i *Über das Alter der Heraldik* Wilhelm von Knobelsdorffs forsøg på at påvise, at heraldikken er langt ældre end fra 1100-tallet (som almindeligt accepteret) eller i alle fald, at den har stærke rødder i tidligere epoker, helt tilbage til jernalderen eller endnu længere. Særtryk af denne artikel er som gave fra forfatteren sendt til alle SHS's medlemmer.

I *Die Veränderungen des Siegel- und Wappenbildes der Grafen von Henneberg* viser Eckart Henning hvorledes denne navnkundige slægts politiske rolle og ambitioner afspejles i dens skiftende våbener. Som kejserlige lensmænd førte de oprindeligt (dokumenteret fra 1187) en ørn. Fra begyndelsen af 1200-tallet deler de deres skjold vandret: hvad der er plads til af ørnen i øverste felt beholdes, medens nederste halvdel er skaktavlet. Meget tyder på, at dette felt skal forstås som »murværk« og angive indehaveren som *Burggraf*. Dette embede var oprindeligt en lensfunktion, men det var lykkeligt greverne at gøre det arveligt inden for deres slægt, således at borgen Henneberg i realiteten var deres ejendom. Denne frigørelse fra kejserens myndighed understregede de fra o. 1232 ved helt at forkaste ørnen og skabe sig et totalt nyt våben, afledt af navnet på deres borg: det indeholdt en høne, *eine Henne*. Man ville måske umiddelbart mene, at en ørn var et langt mere passende våbenmærke for en selvhævdende middelalderlig borgherre end en høne, men sådan har det altså ikke været. Politiske grunde talte imod ørnen, personlige grunde og charmen ved et »talende våben« talte for hønen.

Efterhånden som Henneberg-grevernes

magt og indflydelse steg, var det dem ikke nok at være »grever«; de ville være »fyrster«. Her var det belejligt at kunne fremlægge »beviser« for, at de nedstammede fra den gamle romerske fyrsteslægt Colonna. Ved gaver på rette sted fik man repræsentanter for slægten Colonna til at bekræfte denne forbindelse og i 1467 pave Paul 2. til at udstede et våbenbrev med et kvadreret skjold: i 1. og 4. felt Colonna'ernes søjle, i 2. og 3. felt Hennebergernes høne. Fem år senere anerkendte kejseren greverne af Henneberg som fyrster.

Sluttelig kommer vi til bindets måske mest originale artikel, Walter Berger: *Das Brot im Wappen*. Bagerne var stadsbevidste folk. Deres lav er nogle af de tidligste der kendes, næsten helt tilbage til år 1100 er de dokumenteret, og under kejser Karl 4. (1346–78) skal de have fået tilladelse til at sætte en krone på deres lavsvåben og lade det holde af to løver. Den dag i dag er en krone en næsten fast bestanddel af danske bageres butiksskilte.

Hvad der interesserer Berger endnu mere er imidlertid de individuelle bageres våbener eller andre våbener, talende fx, som indeholder en eller anden form for brød eller andet bagværk. Af et mægtigt materiale, især tysk, men også fra tilgrænsende lande, har han fremdraget en stor og fængslende eksempelsamling, som han har illustreret med ca. 150 smukke tegninger. En kringle er ikke til at tage fejl af, men Berger viser, eller sandsynliggør, hvorledes i mange tilfælde en masse tilsyneladende »neutrale« heraldiske figurer — ringe, skiver, ruder, halvmåner, stjerner, trekanter, firkanter, stænger, ovaler m. m. — i virkeligheden må formodes at skulle forestille gifler, horn, rundstykker, landbrød, flettebrød, kryddere, flutes, tebirkes, fastelavnsbolle eller hvad det nu kan være.

Hans studium har dog ikke taget magten fra ham, han er ganske nøgtern i sin bedømmelse, og det hele er blevet en undersøgelse som man læser med både moro og glubende interesse. Denne bor-

gerlige, ja småborgerlige heraldik har værdier, sociale og æstetiske, som megen anden, måske højadelig heraldik må misunde den.

S.T.A.

Internationalt

L. G. Pine: *International Heraldry*, 244 sider; David and Charles, England 1970; pris: 50 sh.

Leslie Gilbert Pine har i et kvart århundrede været redaktør af *Burke's Peerage* og andre næsten-officielle engelske sociale og genealogiske opslagsværker. Ved siden af har han skrevet adskillige bøger om bl. a. britisk genealogi og heraldik, oftest præget af viden, sund sans og evne til at præsentere sine oplysninger livligt. Han er tillige en af de få engelskmænd som også interesserer sig for heraldikken på Europas fastland. Hans værker har tidligere været omtalt i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 4 p. 176–77, 1961, og nr. 8 p. 372, 1963.

Den seneste bog fra hans hånd står desværre ikke på højde med, hvad hans læsere syntes de havde lov til at vente. Han kalder den »International heraldik«, og lad gå med det: omkring halvdelen handler om britiske forhold, den anden halvdel om det øvrige Europa og tidligere britiske kolonier. Dispositionen er imidlertid meget ujævn. Visse lande — hvor forfatteren åbenbart har søgt og fået god oplysning — er præsenteret både fyldigt og fornuftigt; det gælder således Portugal og Norge (her er hans informant Hans A. K. T. Cappelen). Andre lande er behandlet så summarisk, at det grænser til det intetsigende. Et eksempel er Italien, der ikke har fået meget mere plads end Letland og Litauen. Våbenerne for Canada og hver af de 12 canadiske provinser beskrives og kommenteres udførligt på syv sider. Australien og de seks australske delstater omtales ikke med en linje.

Kvaliteten af det der fortælles er lige så ujævn. Størstedelen af bogen virker hastig og tilfældig, »mundtlig«, som om den bestod af en række løse causer'er,

anbragt efter hinanden uden nogen gennemarbejdelse (og sådan er den måske også blevet til). Læseren støder idelig på gentagelser, selvmodsigelser, udeladelser, stavfejl og saglige fejl. Det sidste gælder også bogens få og stort set ynkelige illustrationer. På omslaget lyser fx statsvåbenerne for Tyrkiet, Østrig og Norge; de er alle dårligt tegnet og to af dem er direkte forkerte.

En tredje ting som let irriterer læseren, er en følge af forfatterens baggrund, de Britiske Øer, med *College of Arms* i England og *The Court of Lord Lyon King of Arms* i Skotland. Myndigheder, heraldiske institutioner, love og regler er hans udgangspunkt og interesserer ham langt mere end heraldiske realiteter, skik og brug. Ved land efter land falder han i forbavselse over at de ikke har lignende institutioner som i Storbritannien, men alligevel har en heraldik! Det kan virke insulært, for ikke at sige indskrænket.

Blandt bogens lyspunkter (og de findes altså) kan nævnes afsnittet om Indien, 10 sider, med bl.a. referat af en konflikt mellem den indiske regering og *College of Arms* i London om våbener for de indiske fyrster. I modsætning til alle andre indere var fyrsterne ikke britiske undersåtter, og de ville ikke anerkende *College of Arms'* ret til at blande sig i deres våbeners udseende. Men *College of Arms* ville ikke godkende våbener, fx til ophængning i et ordenskapel, som de ikke selv havde anerkendt. Konflikten endte som alle den slags konflikter har endt og stadig ender, med at våbenernes indehavere gjorde som det passede dem.

S.T.A.

Heraldisk stamtavle

Anne Tauté og John Brooke-Little: *The Kings and Queens of Great Britain*, med heraldiske tegninger i farver af Don Pottinger; et ark til at folde ud, ca. 89×122 cm; Thomas Nelson & Sons, London, 1970; pris £ 1.

Stamrækkerne begynder med skotske, walisiske og angelsaksiske fyrster i be-

gyndelsen af 800-tallet. I 1000-tallet kommer to erobrerdynastier ind på scenen: først de danske vikingekonger, Svend Tveskæg, Knud den Store, Hardeknud og to Harald'er, i 1066 de normanniske med Vilhelm Erobreren, sønnesøns sønnesøns søn af Ganger-Rolf. Siden gik tronen gennem kvinder i arv til den franske skægt Plantagenet, til det walisiske hus Tudor, til de skotske Stewart'er, til den nederlandske Vilhelm af Oranien, til de tyske Hannoveranere og endnu en gang til et tysk hus, Sachsen-Coburg-Gotha, som i 1917 tog navnet Windsor (i 1960 ændret til Windsor-Mountbatten), og med hvis yngste ætlinge, Elizabeths og Philips fire børn, stamtavlen ender.

Mellem sine yderpunkter medtager tavlen ikke blot alle konger og regerende dronninger og deres ægtefæller, samt deres børn og disses ægtefæller, men tillige elskerinder og uægte børn og mange andre af interesse for historien eller betydning for sammenhængen. I alt skal der nok være opimod 2000 personer.

I stamtavlen er indføjet nøjagtig 100 våbenskjolde, for konger, dronninger og andre (med kun ganske få gengangere), udført af Don Pottinger i den spændstige, undertiden let gemytlige, men altid korrekte form, som han gjorde verdenskendt med »Simple Heraldry«. Disse hundrede skjolde udgør næsten en lille heraldikens historie: fra »verdens første våben«, de seks gyldne løver i blå, som Godfred af Anjou tillagde sig i 1127, gennem 1200-tallets enkle, funktionelle mærker og de følgende århundreders stadig mere komplicerede kombinationer og differentieringer via Tudortidens opstablinger til de hannoveranske dronningers billedlotterier med op til 19-20 felter.

Sveriges våben optræder ikke, men Danmarks – og heri delvis Norges – fem gange, i vekslende skikkelser: for Margrethe, datter af Christian 1., gift 1469 med James 3. af Skotland. For Anna, datter af Frederik 2., gift 1589 med James 6 af Skotland (fra 1603 tillige James 1. af England). For Jørgen, søn af Frederik 3., gift 1683 med Anne, fra 1702 re-

gerende dronning af England og Skotland. For Alexandra, datter af Christian 9., gift 1863 med Edward (7.), fra 1901 konge af Storbritannien. Og i 1. felt hos Philip, søn af Andreas af Grækenland og Danmark og Alice af Battenberg (Mountbatten), gift 1947 med Elizabeth (2.), fra 1952 regerende dronning af Storbritannien. Det interessanteste af disse er nok prins Jørgens: datidens danske kongevåben briseret med en turnerkrave af hermelin, utvivlsomt det eneste eksempel der kendes på brisering af det sammensatte danske kongevåben.

S.T.A.

Italien

Adalberto Ricotti Bertagnoni: *Stemma-rio italiano delle famiglie nobili e notabili*, vol. I, 24 sider + 120 tavler, format ca. 25 × 35 cm; La Remondiniana Editrice, 36061 Bassano del Grappa, 1970; pris, indb. i blåt lærred: 25.000 lire, favørpris for SHS-medlemmer: 15.000 lire + porto.

Som titlen siger, drejer det sig om en våbenbog for adelige og fremstående italienske familier. Forrest sidder våbenerne for paven, huset Savoyen, fire andre italienske fyrstehuse: Bourbon af Begge Sicilier, Bourbon-Parma, Lorena, Modena, Malteserordenen og dens stormester m. fl., samt republikken San Marino. Derefter følger, i alfabetisk orden, ca. 100 familievåbener, fra Abela di Camoli til Zennari e Zennaro. Til hvert våben slutter sig en kort tekst: nogle linjer om slægtens oprindelse, en blasonering, og oplysning om hvor den pågældende våbengengivelse er taget fra.

Illustrationerne er valgt så afvekslende som muligt, her er våbener fra gravsten, bygningsrelieffer, kistebeslag, sigiller, adelsdiplomer, exlibris, ældre våbenbøger, kobberstik, glasmalerier, træskærerarbejder osv. fra 1300- til 1800-tallet, i alle stillag og udførelser. Det er tydeligt at heraldisk stilhistorie og heraldisk kunst interesserer forfatteren langt mere end den genealogiske side af sagen, og

dette fremgår vistnok også af forordet. I virkeligheden ville materialet og forfatterens synspunkter have været bedre tjent med en præsentation efter kronologiske, stilmæssige eller geografiske retningslinjer. På sidstnævnte måde kunne fx de særprægede venezianske våbenskjolde være studeret samlet, i stedet for som nu at måtte opsøges i hvert sit tilfældige alfabetiske verdenshjørne. Noget lignende kunne siges om andre af de karakteristiske skjoldformer, som næsten ikke kendes uden for Italien og som her er repræsenteret på adskillige smukke billeder.

Desværre må det tilføjes, at smukke billeder er i mindretal. Flertallet er meget lidt smukke, og det gælder både motiv og reproduktion. Dette er overraskende, både fordi bogen selv gør indtryk af at sigte ret højt, og fordi Italien, hvad kunst angår, jo ikke plejer at stå i anden række!

S.T.A.

Dilettantisk makværk

Colonel A. G. Puttock, *A Dictionary of Heraldry and related subjects*. 256 sider gennemillustreret, 7 farveplancher. John Gifford, 125 Charing Cross Road, London W.C.2., 1970. Pris 42/- i shirtingsbind.

Bogen er inddelt i fire afsnit: heraldik; genealogi; rustninger og bevæbning samt historie og diverse. Tanken med denne inddeling har vel været at gøre det lettere at slå op i bogen, men da grænserne mellem de fire hovedemner er flydende, er klarhed ikke blevet resultatet. Flere ord er imidlertid optaget f. eks. både under heraldik og rustninger, dog med mere eller navnlig mindre fyldestgørende forklaringer og uden henvisninger til det afsnit hvor den fyldigste redegørelse gives.

I indledningen til afsnittet om heraldik hævder forfatteren, at det er over hundrede år siden det sidste leksikon om heraldik udkom! — dette turde være en mild overdrivelse, der uvilkårlig og med

god grund får læseren til at tvivle på mange af de andre fremførte påstandes rigtighed og hermed på forfatterens vederhæftighed.

Bogen skæmmes af en række trykfejl, men dette er for intet at regne imod det direkte ubehag man føler ved synet af de dilettantiske illustrationer, der næsten alle er ubehjælpsomme aftegninger efter gængse værker og i flere tilfælde, som for at gøre ondt værre, gentages i grelle farver i plancherne.

Det genealogiske afsnit består hovedsagelig af diverse adresser på folkeregistre i fjerne afkroge af verden, men kun afkroge med tilknytning til britisk historie.

På sidste side findes en bibliografi med de 23 ret tilfældige, gode og ringe værker, som forfatteren kritiskløst har hentet materiale fra til sammenlikningen af bogen.

Hæft.—

Sigiller og skjoldholdere

Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, bind XV Samisk språk — Skude. Rosenkilde og Bagger, København; Akademiska Bokhandeln, Helsingfors; Gyldendal Norsk Forlag, Oslo; Allhems Förlag, Malmö; 370 sider + 9 plancher. Forrige bind omtalt i HT nr. 21 p. 54.

Bind 15 af dette herlige værk, som udkom i april 1971, indeholder følgende artikler af primær heraldisk interesse: *Sekret, Serafer, Sigill, Skjoldholder, Skjoldmaker og Skolsigill.* Hertil kommer om fabeldyr: *Sjøodjur* og *Sjøvette*, samt om helgener: *Sebald* og *Sebastian.* I antal udgør disse stikord måske ikke nogen imponerende samling. Til gengæld er to af dem noget af det bedste eller, ganske enkelt: det bedste, som jeg mindes at have læst om de pågældende emner.

Sigill er bindets længste artikel, i alt 35 spalter (den næstlængste er »Skatter« på 29). Den omfatter særskilte afsnit om de gejstlige sigiller (i Sverige, Norge og Danmark); om sigilbilleder; om sigilforfalskning; om sigilomskrifter; om sigil-

remme; og om selve stamperne (i Sverige, Norge, Danmark og Island). Når man ved, hvor tråkigt der er skrevet om disse emner (Grandjeans Sigillografi!), er det opmuntrende at se hvor fængslende og letlæst det kan gøres. Forfatterne er Thór Magnusson, Rikke Behrend, Finn Hørdnebo, Knud Prange, Hallvard Trætberg og Rune Norberg, hvoraf de to sidste har trukket hovedlæset.

Hallvard Trætberg har tillige æren for artiklen om *Skjoldholdere*, og denne talemåde er anvendt med overlæg: at have skrevet den artikel er en ære. Et nægtigt kendskab til hele den tidlige heraldik, i Norden og udenfor, dens detaljer, dens sammenhæng, dens former og dens ånd, er præsenteret i lykkelige formuleringer, ganske omfattende (ca. 13 spalter inkl. 36 illustrationer), men uden et ord som man ville have undværet.

Trætberg skildrer først *skjoldbærere* i realistisk mening, pager eller våbensvende som bar deres herres skjold, rent funktionelt på vej til kamp, eller ceremonielt fx ved en kroning. Blandt »avbildningsheraldikkens« skjoldholdende mennesker udskiller han »skjoldejere«, dvs. navngivne personer som holder deres eget eller deres forældres eller deres ægtemages våbenskjold, og dem betragter han ikke som egentlige »skjoldholdere«. Om disse sidste — løver, bjørne, ørne, engle osv. ved siden af, over, under eller bag ved skjoldet — siger han, at de for det meste »er uttrykk for tidens muntre fabuleringsglede og for verdien i det overflødige, et udslag av samme humor som drøleriene i manuskriptmargene. Gjennom lang tid var vel hver skjoldholder tilfellig valgt attributt *ad hoc*, et personligt merke som den enkelte mann også undertiden selv varierte. At en bestemt skjoldholder blir varig knyttet til ett bestemt våpen gjennom generasjoner som fast tilbehør, synes i hovedsak å være en ettermiddelaldersk utvikling...«

Men læs selv videre! For heraldikere, der måske er blevet lidt trætte, er artiklen en hjertestyrkning.

S.T.A.

Nordvesttyskland

Klemens Stadler: *Deutsche Wappen, Bundesrepublik Deutschland*, Band 5: *Die Gemeindevappen der Bundesländer Niedersachsen und Schleswig-Holstein*, med tegninger af Max Reinhart; 112 sider i farver; Angelsachsen-Verlag, Bremen, 1970; pris: DM 9.80 hæftet. — Om tidligere bind, se bl. a. HT nr. 21 p. 52.

I indledningerne gør Klemens Stadler koncentreret rede for de pågældende områders våbener, deres oprindelse og senere udvikling. Det gælder ikke blot Niedersachsens hvide hest, Slesvigs to blå løver og Holstens nældeblad, men også våbenmærkerne for de tidligere fyrstendømmer m.m., som indgår i disse *Länder*: Oldenburgs bjælker, Lauenburgs hestehoved, Schaumburg-Lippes rose m.m., Welfer-dynastiets løve, Braunschweigs to gule løver, Lüneburgs blå løve + røde hjerter, osv. Sidstnævnte våben er jo en afledning af det danske, gennem Valdemar den Stores datter Helene, som var gift med Henrik Løves søn Wilhelm. Stadler mener, at også Braunschweig-Lüneburgs gamle hjelmfigur, to kornsegle besat med påfuglefljer, kan føres tilbage til Valdemarerne: hvad der i dag opfattes som segle er nok en misforståelse for vesselhorn; se HT nr. 23 over for side 120.

Også landenes kommunale emblematik gennemgås, fra de ældste stads- og sognsigiller, gennem seks århundreders endeløse dynastiske tvotrekkerier, et napo-

lionsk intermezzo (bl. a. kongeriget Westfalen 1807–13) og indlemmelse i Preussen, til vor egen generations forbløffende oplussen af den municipale heraldik (Niedersachsen er på størrelse med Danmark og har 1800 kommunale våbener, størstedelen fra efter Anden Verdenskrig; 287 af disse, fortrinsvis af de ældre, er med i bogen).

Alt dette er fortalt kort, men pakket med oplysninger, og det gælder også Stadlers tekst til bindets 355 våbengivelser. Hertil gode litteraturlister. At det heraldiske materiale derimod ikke er særlig interessant, er ikke hans skyld. Det er præget af monotone dynastiske afledninger (af Slesvig-Holstens 68 våbener indeholder fx 23 det holstenske nældeblad); af de evindelige mure, porte og tårne (over 100 våbener af 355); af naturalistiske landskabs- og bybilleder; og af uopfindsomme talende våbener. Hele 13 kommunalbestyrelser har ikke kunnet finde på noget mere originalt end at sætte kommunenavnets forbogstav i våbenet. Forfatteren antyder, at en del af miseren skyldes *Das Königliche Preussische Heroldsamt*, oprettet 1855, nedlagt 1920.

Blandt de lidt mere fængslende detaljer er nogle almuemærker (bl. a. det hanoveranske kløverblad), et par misforståelser (hjelm til tønde, okschoved til tårn), byen Borkums to hvaler, og den oldenburgske landkommune Grossenknetens *kornmeg*, fra våbenet for greven af Wasaborg, søn af kong Gustav 2. Adolf, som ejede et slot på egnen. S.T.A.

Kongresser i Cambridge og Wien

Cambridge

I dagene 7.-11. september 1970 afholdtes *Second English Heraldic Congress* i Cambridge, omtrent på dato tre år efter den Første Engelske Kongres i Oxford 1967 (se *Heraldisk Tidsskrift* nr. 18, 1968, p. 355). Der var ca. 150 deltagere inkl. ægtefæller m.m., næsten udelukkende fra England. Hertil kom enkelte fra Canada, Sydafrika og de Forenede Stater samt en svensker og en dansker. Den tjekkiske heraldiker Jiri Louda (se HT nr. 16 p. 290), som engelskmændene kender fordi han var i *Royal Air Force* under krigen, var specielt inviteret, men var blevet hindret af sit lands myndigheder, ikke ved et direkte tilbud — *naturligvis* havde han lov til at deltage! — men ved kralkierier vedr. pas, billet o. s. v.

Kongressens 11-12 foredrag bevægede sig inden for de engelske herolders jurisdiktion, herunder også dominions og tidligere kolonier, men nord for grænsefloden Tweed har det engelske *College of Arms* ingenting at sige, og dér vovede man sig ikke op. Der var foredrag om indianeren i canadisk og engelsk heraldik, og om portugisisk, hollandsk og engelsk heraldik i Sydafrika, men det vakte ligefrem munterhed da en foredragsholder kom ind på skotske forhold. Og der var heller ingen deltagere fra Skotland.

Om den ikke-britiske heraldik og studiet af den var uvidenheden og bristen på interesse næsten total. Kun få af deltagerne vidste, at den 10. *Internationale Kongres* fandt sted den følgende uge i Wien, eller overhovedet, at der fandtes andre heraldiske kongresser end Englands.

Dette må dog ikke få nogen til at tro, at der var tale om en bevidst afvisning eller andre former for indelukthed. Den venlighed og åbenhed som alle mødte med og blev mødt med (også de to skandinaviske deltagere) var næsten overvældende. Det gjaldt kongressens præsident, den muntre, gamle heraldiske skribent *C. W. Scott-Giles* og alle dens øvrige embedsmænd og hjælpere lige til de unge damer, der fungerede som *congress stew-*

ards, iført pagedragter i *The Heraldry Society's* livrefarver; det gjaldt alle de menige deltagere; og det gjaldt i øvrigt også alle andre vi kom i berøring med i Cambridge: universitets- og collegefolk, ved receptionen på byens Guildhall, under besøg på omegnens herresæder, o. s. v.

Alle deltagere var indkvarteret på *King's College*, en institution af en sådan skønhed og akademisk noblesse, at man tabte vejret ved ankomsten. Alene måltiderne »in Hall«, ved lange borde under 15 meter høje hvælvinger og omgivet af Holbein-portrætter på egetræspaneler, var en oplevelse, hver dag.

Det samme var stedets heraldik. Der var våbenskjolde, *badges* og våbenfigurer overalt, på bygninger og inden i dem, i glasmalerier og træskærerarbejder, i sten og smedejern, på malerier, sølvtøj og porcelæn, på blazere og papirservietter — *pd alt og overalt* lyste og glødede våbener, for staden Cambridge selv, for universitetet og kollegierne, og for deres kongelige og andre velgørere gennem århundrederne. Det var en koncentration af skøn og fængslende heraldik som næppe overgås noget sted i verden. Med sine kollegier, nogle fra middelalderen, andre fra i dag, sine kirker, biblioteker, auditorier og laboratorier, sit fantastiske Fitzwilliam Museum (hvor der var en prægtig særudstilling af heraldiske håndskrifter), sine ubeskriveligt velholdte, næsten håndstuede grønne plæner, der i blide kurver skræner mod floden, alt sammen rammen om et både intenst og muntert studentliv, vil det i det hele taget være vanskeligt at finde noget andet sted, hvor så stor rigdom er anvendt så civiliseret som i Cambridge.

Hvor og hvornår den næste engelske kongres skal finde sted, blev drøftet, men ikke afgjort. Formodentlig bliver det i det nordlige England i 1972 eller 1973.

Wien

Skulle man nu tro, at nogen anden kongres kunne blive lige så god som den i Cambridge? Det viste sig at være muligt.

Den 10. Internationale Kongres for de genealogiske og heraldiske Videnskaber foregik i Wien i dagene 14.-19. september 1970, og fortsatte på sæt og vis de følgende dage, da man fejrede *Heraldisch-Genealogische Gesellschaft* »Adler«s 100 års jubilæum. Deltagerlisten omfattede ca. 320 navne, exkl. ægtefæller m.m., med repræsentanter for alle Vesteuropas lande, for Canada, USA, Mexico, Brasil og Ecuador, og for Samoa og Korea. Næsten sensationelt var det, at der også var deltagere fra Østeuropa, deriblandt Rumænien. Det var bevægende at være vidne til de østrigske værter glæde over at kunne byde disse kolleger velkommen og deres sorg over at andre – i Østtyskland, Tjekkosllovakiet, Polen og Ungarn – ikke kunne komme. Man fornåm at wienerne, kun ca. 40 km fra Jerntæppet, stadig nærer et varmt venskab for deres tidligere landsmænd i det gamle østrig-ungarske monarki, der kom til sin afslutning i 1918.

Ligesom i Bern 1968 og Paris 1966 (se HT nr. 14, 1966, p. 169) var England påfaldende fåtalligt repræsenteret, i virkeligheden kun af to observatører, og sådan vil det sikkert blive ved, så længe *Robert Gayre* – i deltagerlisten opført som repræsentant for Skotland, Malta og Rhodesia – spiller en halvofficiel rolle ved de internationale kongresser. Af skandinaver var der seks fra Finland, fem fra Norge, ca. tyve fra Sverige og fem fra Danmark, i alt ca. 36, som holdt nøjagtig 10 af kongressens ca. 110 foredrag.

Disse var delt op på Genealogi (individuelt, lokalt og socialt betragtet; teori og kilder), Heraldik (stats-, kommunal- og personvåbener; teori og kilder), Sigillografi, Vexillologi, Ikonografi og Insignologi (ordener, rangkroner, symboler m.m.). Det lyder overvældende, og det var det også. Der var op til otte foredrag samtidigt, så selv med den bedste vilje kunne man ikke overvære alt hvad man gerne ville. Derimod var selve afviklingen af det enorme program imponerende. Fra første dag sørgede hver eneste »auditoriumsleder« for at talerne begyndte på det bekendtgjorte minut; på deres side

gjorde praktisk talt alle talerne sig færdige inden for den fastsatte frist (og hvis ikke, var det værst for dem selv), således at også næste foredrag kunne starte på minuttet.

Det hele foregik på Wiens universitet, og mellem foredragene kunne man træffe hverandre og forfriske sig i en buffet for de studerende, indrettet i et af de hvælvede gallerier der omgav et haveanlæg i midten, i al sin fordringsløshed et usædvanligt smukt og charmerende sted, som utvivlsomt vil blive mindet med glæde af alle deltagerne i Wienerkongressen. Men det var ikke det eneste. Med kongressens præsident, professor, dr. *Hanns Jäger-Sunstenau*, og dens sekretær, docent dr. *Franz Gall*, i spidsen, havde vore værter og værtinder sat alle sejl for at more og glæde os: Besøg på Schönbrunn; modtagelse på stadens rådhus, naturligvis i dets *Wappensaal*; galla-aften i operaen eller Burgtheater; en *Heuriger*-aften på et af de folkelige traktørsteder i Grinzing; bustur til Stift Melk, et af de prægtigste af Østrigs barokklostre, og tilbage til Wien i båd ad Donau; afskedssouper og dans i Palais Schwarzenberg...

Alt dette udgjorde herlige oplevelser (også heraldiske), men var faktisk kun én side af sagen. En anden, og endnu mere berigende oplevelse var den hjertelighed vi blev mødt med af alle – kongresarrangører og andre wienerere – og den muntre, men samtidig let vemodige charme, som alle værter lagde for dagen. »Let vemodig« fordi den storhed, den betydning og den rigdom, hvis spor fornemmes overalt i Wien, jo i den grad er knyttet til det uigenkaldeligt tilbagelagte. Fortiden er hele tiden præsent i Wien, men også i den forstand, at nutidens østrigere i deres væsen og omgangsformer er levende vidnesbyrd om den forfinede civilisation, som de selv er frugter af. Cambridge og Wien må være to af de mest indtagende byer i verden.

Før kongresdeltagerne skiltes, blev det bekendtgjort, at den næste internationale kongres er fastsat til Liège 1972.

S. T. A.

Reflexioner kring några gamla sigill, deras komposition och symbolik

Av Niels Juel

HERALDIKEN är ju sedan gammalt en symbolernas konst, vars teknik och maner under tidernas lopp omgärdats med stränga lagar och regler. Kunskapen om dessa var dock på många håll så bristfällig, att man aningslöst lät den för tillfället rådande smakriktningen förvansa den heraldiska kompositionen. I det följande skall några exempel härpå kommenteras liksom även ett par av vapnens sannolika symbolik.

I Norsk Slektshistorisk Tidsskrift, Bind XXII, s. 304 ff. har J. P. Collett Moen lämnat intressanta upplysningar om överste A. C. Helms vapen på en dörr i Brandval kyrka och om det snarlika sigill denne använde sig av. Vapnet med tre hjälmar i skölden, ställda två över en, och med en adlig krona i stället för hjälm förmodar skribenten vara överstens egen komposition med anspelning på hans efternamn, vilket väl också är troligt.

Helm, som föddes ca 1685 och dog 1754, kom att leva under de s.k. rangförordningarnas blomstringsperiod. Genom Christian V:s privilegier till icke adliga kungl. ämbetsmän hade som bekant dessa fått rättighet att i likhet med adeln föra vapen med sköld och hjälm, varvid de, som uppådde någon av den niogradiga rangskalans tre högsta klasser, beviljades ärfeligt adelskap för sig och sina efterkommande. Privilegierna gävo impulsen till en rikt blomstrande flora av hemmagjorda vapensköldar och intet var mera naturligt, än att översten A. C. Helm i likhet med andra i hans

rangklass anlade ett vapen för sig och sin familj.

Genom sitt andra äktenskap med Anne Mortensdatter Leuch, som var änka efter kapellanen Anders Holter, blev Helm styvfar till de holterska barnen, varibland fanns sonen Peder Holter (1723–86). Denne, som med åren steg i rang till generalkrigskommissarie (1773), använde sig av ett sigill (fig. 1), som enligt Collett Moen till sitt utförande, lär så fullständigt överensstämma med styvfaderns, att avtrycken förmodas vara gjorda med ett och samma signet.

Detta är ett intressant konstaterande, emedan förf. i sin sigillsamling äger just den signetsten i bergkristall, som i så fall blivit använd. Att densamma tillhört Peder Holter står utom allt tvivel och om ovan anförda förmodan är riktig, skulle den sålunda även ha tillhört A. C. Helm, vilket med hänsyn till det rådande familjeförhållandet kan vara möjligt. Ur heraldisk synpunkt är sigillet en ano-

1. Generalkrigskommissarie Peder Holters sigill. Förf. sigillsaml.

2. Maren Juels sigill i äktenskapet med Peder Holter 1771-1786. Förf. sigillsaml.

mali med sin i rokokostil svängda sköld samt utan hjälm och hjälmtäcke. Det är en typisk produkt av den vid dess tillkomst rådande smaken och ett sorgligt bevis på bristande kännedom om heraldikens elementäraste lagar.

Men även ett annat Holter-sigill i förf. samling visar prov på smakens inverkan på utförandet. Holter gifte sig 1771 med Maren Juel (1749–1815), dotter till justitsrådet och assessorn i överhovrätten Hans Juel (1702–65) och förärade henne därvid ett alliansvapen (fig. 2) graverat i röd karneol. De båda familjernas nu ovala vapensköldar stå här på en girlandsmyckad sockel och från en på sköldarna vi-

3. Justitsrådet Jacob Juels sigill. Förf. sigillsaml.

lande adlig krona smyga sig blomsterkransar längs deras kanter. Kompositionen, som är en genuin empireprodukt, är förvisso även den att betrakta som ett heraldiskt lagbrott. Holter är dock inte ensam syndare. Det finns i sigillsamlingen flera exempel på liknande utsvävningar. T.ex. det vapen (fig. 3), som fördes av Marens broder, justitsrådet Jacob Juel (1744–1800), eller hennes alliansvapen (fig. 4) i ett

4. Maren Juels sigill i äktenskapet med Marcus Giöe Rosenkrantz 1796-1815. Printz sigillsaml. Riksark. Oslo

senare äktenskap (1796) med statsrådet Marcus Giöe Rosenkrantz (1762–1838).

Sedan det nu visat sig, att de tre hjälmarna i Peder Holters sigill tydligen var ett långgods från styvfaderens vapen, där de symboliserade både hans namn och militära status, kan det vara av intresse att granska kompositionen av Maren Juels familjevapen, vilket med en trana i skölden samt den danska ätten Juels armar och stjärna på hjälmen, måhända har ett symboliskt budskap.

Slakten hade från Jylland inkommit till Norge, i början av 1600-talet förmodligen med Marens farfars farfar, Niels Juel. Dennes son Christen

5. T.v. materialförvalteren och assersorn i Borgretten på Christiansborgs slott Niels Juels sigill. Samma vapen fördes av brodern Helle Juel. T.h. justitsrådet Hans Juels sigill. Riksark. Köpenhamn resp. Oslo

Nielsen Juell, död 1676 som kommunittetsförvaltare och ekonom vid Christiania katedralskola, blev 1659 gift med Anne Hellesdatter Hagedorn och hade med henne sönerna Helle (1664–1716) och Niels (1666–1725). Den äldre sonen efterträdde fadern som kommunittetsförvaltare i Christiania, medan Niels Juell bosatte sig i Köpenhamn. Båda bröderna förde i sina sigill (fig. 5) vapnet med tranan och Juellarnas hjälmtecken. Kompositionen bär i all sin enkelhet spår av barockens svullande vulstighet, men fyller i stort kraven på godtagbar heraldik.

Nu förhöll det sig så, att Christen Nielsen Juells svärmor och sålunda de båda brödernas mormor hette Anne Poulsdatter Trane och var dotter till prosten i Romerike Poul Trane (ca 1585–1650). Denne tillhörde en till Hardanger invandrad dansk släkt, som i sitt sigill (fig. 6) förde en trana stående på ett ben med en sten i den upplyftade klon. Den tanken ligger då nära, att ett samband här förefinnes. Ehuru en trana med lyftad sten är en i heraldiken gärna använd symbol för vaksamhet, har man väl anled-

ning förmoda att fågeln i den Juellska vapenskölden främst avsåg att markera blodsbandet på mödernesidan. Man frågar sig nu, om även hjälmtecknet kan få en sannolik förklaring, vilket måhända är möjligt, om man tar hänsyn till följande omständigheter.

Familjen, som efter inflyttningen till Norge där förde en rent borgerlig tillvaro, hade förmodligen utgått från den i Jylland talrikt förekommande lågadeln, dit även grenar av ätten Juell med stjärnan kunde hänföras¹⁾ och vars levnadsomständigheter starkt försämrades i slutet av medeltiden. I en studie benämnd »Lavadelens Krise i dansk Senmiddelalder»²⁾ har professor Troels Dahlerup behandlat denna grupps ställning i det dåvarande samhället och framhållit orsakerna till dess sociala tillbakagång. Professor Dahlerup påvisar, hur lågadelsmän endast i ringa omfattning ägde den jord och de gårdar, till vilka de i samtida dokument och handlingar

1) Se Danmarks Adels Aarbog, 1927, ang. släktlinjen Krabbe-Juell av Husby.

2) Historisk Tidsskrift, 12. Række, Bind IV, s. 1–43.

brukade hänföras. I stället tjänade de i stor utsträckning sitt levebröd som förvaltare och administratörer på av kungens länsmän till dem utackorderade kronogårdar eller på kyrkans och klostrens stora innehav av jordagods. Denna fogdeadel blev hårt trängd, när en omfattande agrarkris under senmedeltiden inskränkte efterfrågan på dess tjänster, vilket i sin tur ledde till en förfallsperiod, där släkt efter släkt genom utarmning tvangs att söka sin utkomst bland borgerliga yrken. Från Nordjylland drogo därvid åtskilliga lågadelssläkter till Norge, ja även till Sverige och Finland. Så långt professor Dahlerup. Det kan således mot bakgrunden av det här anförda mycket väl tänkas, att någon tidigare generation av Christen Nielsen Juels förfäder icke förmått uppfylla de skyldigheter, som voro förknippade med

de adliga privilegierna. Dessa gingo då för de efterkommande förlorade, medan däremot det nedärvda familjenamnet kunde bibehållas från släktled till släktled.

Att i våra dagar dokumentariskt bekräfta – eller bestrida – ovanstående hypotes, är emellertid förenat med stora svårigheter, om det ens längre är möjligt. Detta beror till stor del på det rudimentära för att inte säga obefintliga intresse, som under medeltiden och närmast följande sekler visades från statens och kyrkans sida för någon form av ordnad folkbokföring. Härtill kommer, att familjens överflyttning från det gamla hemlandet till Norge säkerligen inskränkte kontakterna med blodsfränderna och dermed klippte av värdefulla ledtrådar.

Kunskapen förgår, men symboliken består.

6. Prosten Powel Tranes sigill. Akershus stifts kyrkoräkensk., Statsark. Oslo

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af *Societas Heraldica Scandinavica*, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år (fra 1. april 1971): Dkr. 50 eller hvad der svarer hertil. Subskription uden medlemskab koster det samme. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemst gennem *dansk postgiro 11 23 74*, Societas Heraldica Scandinavica, c/o Typograf St. U. Zangenberg, Grantofteparken 108, 2750 Ballerup, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Alle tidligere numre af Heraldisk Tidsskrift kan fås. Priserne er som følger (portofrit): Nr. 1–10, pr. stk. Dkr. 12; alle 10 numre, med samlet register, Dkr. 80. Nr. 11–20, pr. stk. Dkr. 14; alle 10 numre, med samlet register, Dkr. 100. Nr. 1–20 samlet: Dkr. 125, — Nr. 21–23, pr. stk.: Dkr. 20. Fra nr. 24, pr. stk.: Dkr. 25.

Redaktør:

Major O. H. M. baron Haxthausen, Snesere, 4733 Tappernøje, Danmark

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Kong Georgsvej 52, 5. sal, 2000 København F
Kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. Albert Fabritius, Lindevej 8, 1877 København V
Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge
Kontorschef Gustaf von Numers, Topeliusgatan 9 A 2, 00250 Helsingfors 25, Finland
Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, 852 50 Sundsvall, Sverige
Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Civilingeniør, godsejer Henrik Berner, Clausholm Slot, 8900 Randers, Danmark
Sokneprest Paulus Holm, Kråkerøy, Fredrikstad, Norge
Tandlæge Per Hougaard, Dronning Ingeborgsvej 14, 4000 Roskilde, Danmark
Översten Niels Juel, Aschebergsgatan 39, 411 33 Göteborg
Statsheraldikern, kammарherre C. G. U. Scheffer, Riksarkivet, Heraldiska sektionen, Munkbron 11, 11 128 Stockholm
Hövrättsrådet greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige
Häradshövding Bo Tennberg, Loveret 1, Jakobstad, Finland

Heraldisk Selskabs styrelse:

Redaktør S. T. Achen, Kong Georgsvej 52 5. sal, 2000 København F (formand)
Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 Kbh. K
Major O. H. M. baron Haxthausen, Snesere, 4733 Tappernøje, Danmark
Dr. phil. Herman L. Løvenskiold, Riksarkivet, Bankplassen, Oslo
Reklamchef Jan Raneke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige
Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark (sekretær)
Häradshövding Bo Tennberg, Loveret 1, Jakobstad, Finland
Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark
Typograf St. U. Zangenberg, Grantofteparken 108, 2750 Ballerup, Danmark (kasserer)

Selskabets arkiv beror hos:

Universitetslektor, cand. mag. Jørgen Tvevad, Københavns Universitets historiske institut, Bispetervet 3, 1167 København K